קונטרס

ערב פסח שחל בשבת

לרבי **יוסף חיים זוננפלד** זצוק"ל

בתוספת ביאורים ומקורות

עניני
ערב פסח שחל בשבת

משולחנם של גדולי הדורות

ירושלים תשפ"א

קרן ר"ם

מכון "קרן רא"ם"
כתובת המכון:
רח' חזון איש 34, ירושלים
kerenreem1@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל
PRINTED IN ISRAEL

עימוד:
'מאל"ף ועד תג'
052-7624222
v7624222@gmail.com

עם הספר

שמחים אנו להגיש לפניכם את הקונטרס "סדר ערב פסח שחל בשבת" שכפי המקובל נתקן על ידי זקננו מרן רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, מרא דארעא דישראל[1]. מתוקן ומסודר למען ירוצו בו שלומי אמוני ישראל, וידעו את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון.

ערב פסח החל בשבת אינו מצוי, אכן כבר בשנה השנית לצאת בני ישראל ממצרים (שנת ג"א תמ"ט לבה"ע) חל ערב פסח בשבת (עי' שבת פז, ב) ואז נאמר למרע"ה להקריב הפסח "במועדו" אפילו בשבת (פסחים סו, א). וגם בזמן המקדש אירע זה לעתים רחוקות, עד שבאותה שנה שבא הלל הנשיא לאר"י שכחו אם מותר להקריב פסח בע"פ שחל בשבת (ראה פסחים שם). ובירושלמי (ריש פרק ו' דפסחים) "א"ר אבון והלא א"א לשני שביעית שיחול י"ד להיות בשבת, ולמה נתעלמה הלכה מהן כדי ליתן גדולה להלל".

כדי להביא את הקובץ כשולחן הערוך ומוכן לפני הלומדים, הוספנו הערות מקורות והוספות, ומעט הוספות והנהגות, כדי להשלים ולבאר את הנוגע למעשה, ולא יצטרכו ללקט זעיר פה זעיר שם [כגון הל' תענית בכורות שמקומן בסי' תע, הל' בדיקת חמץ מסי' תמד ועוד הלכות רבות בהרבה מקומות]. לא הארכנו בפרטים הנוגעים ליחידים, וכן בדינים הנוהגים בערבי פסחים שבכל שנה, וכמו"כ לא נכנסנו לפרטי ושורשי דיני מכירת חמץ כיוון שכבר נהגו העם למכור חמצם על ידי רבני ישראל שהם מסדרים את העניין על הצד היותר טוב.

נזהרנו מלפסוק הלכה למעשה במקור ההערות אלא להביא את הדעות השונות ומקורן, למען דעת אותן, והבוחר יבחר והשואל ישאל.

כדי להעשיר את היריעה, צרפנו כמה קונטרסים קדומים בהלכות ערב פסח שחל בשבת: הראשון מרבי משה פרובינציאלו, מגדולי רבני איטליה בדור דעה, דורם של הרמ"ע מפאנו והמהר"ם פאדובה. קונטרס זה נכתב בשנת שי"א לפ"ק וכפה"נ נדפס לראשונה בשנת שכ"ח [ושוב בתוך ספר השו"ת למהרמ"פ שי"ל על ידי מכון ירושלים]. כמו כן את סדר ע"פ שחל בשבת למהר"י מליסא בעל "דרך החיים", וכן סדר ערב פסח של המהרש"ם מברעזאן שנדפס בקובץ 'תל

1. נציין כי מישהו ייחס כבר חיבור סדר זה למהרי"י אלגזי, מגדולי ירושלים שלפני כארבע מאות שנה, ולא שם ליבו למה שמוזכר בו שמו של מרנא הגר"א זצ"ל [המאוחר בסדר הדורות].

תלפיות'. כמו"כ עיטרנו את הקובץ בדבריו הנפלאים של בעל ה"משך חכמה" בענייני הקרבת קרבן פסח בע"פ שחל בשבת.

אחתום בברכת התורה לרב **י. ורנר** שליט"א על עמלו ויגיעתו בעריכת הקובץ ברוב תבונה, כשרון ובמסירות רבה. ובברכת התודה לנכדי מרן זי"ע מייסדי קרן רא"ם, הרב **משה יהודה זוננפלד** שליט"א ובנו הרב **אליהו מרדכי** שליט"א על כל פעלם לתורה ולחסד. קובץ זה יוצא לע"נ אם המשפחה, אשת חיל, **שיינדל חנה (ג'ני)** ע"ה. תקוותנו שהדברים יעלו על שולחן מלכים - מאן מלכי רבנן, להרבות אורה זו תורה ולהגדיל תורה ולהאדירה.

בתפילה כי נזכה מהרה לאכול מן הפסחים ומן הזבחים בבנין בית הבחירה בב"א.

ערב פסח תשפ"א
שלמה ח. ורנר

"יודע ה' ימי תמימים"

לעילוי נשמת רעיתי, אמנו וסבתנו

שיינדל חנה (ג'ני) זוננפלד ע"ה

אשת חיל, טובת לב ומאירת פנים
גומלת חסדים באהבת הזולת
ברגישות מופלאה ובעין טובה
הילכה בתום אמונתה ובטחונה בבורא
אם וסבתא אהובה ומסורה לכל משפחתה

נלב"ע כ"ב בשבט תשפ"א

ת.נ.צ.ב.ה

בעלה: משה יהודה זוננפלד
חתנה ובתה: **חיים ובטי וייס**
בניה וכלותיה:
אליהו מרדכי (מוטי) ושרה זוננפלד
דני וקרינה זוננפלד
נכדיה ונינייה

רבות בנות עשו חיל
ואת עלית על כולנה

מוקדש לזכרה של

בתנו האהובה ואצילת הנפש

דניאלי זוננפלד ע"ה

ברוכת כשרונות וברת לבב

הפליאה להחיות ולרפא לבבות שבורים

במסירות אין קץ ובאהבה אמיתית

בצניעות ובהארת פנים

השלימה פעולתה ונקטפה לגנזי מרומים

בליל תענית אסתר י"ג אדר תשע"ה

ת. נ. צ. ב. ה

לזכר ולעילוי נשמות

אבי וסבי, ירא ה' נאמן רוח, חכם ורב פעלים

רבי **אליהו מרדכי** בן מרן רבי **יוסף חיים זוננפלד** זצ"ל

נלב"ע ט"ו באב תש"ו

אמי וסבתי, אשת חיל אם הבנים

מרת **חסא שינא פערל זוננפלד** ע"ה

בת רבי **אלתר יצחק ורנר** ז"ל

נפטרה בשיבה טובה בשבת קודש ח' מרחשון תשמ"ה

ת נ צ ב " ה

הונצחו בספר על ידי

בנם ר' משה יהודה זוננפלד הי"ו

ונכדיהם ר' אליהו מרדכי זוננפלד הי"ו

ור' דניאל זוננפלד הי"ו

ירושלים - ברזיל - רעננה

שער המהדורה המקורית משנת עת"ר

סדר הפורים המשולש

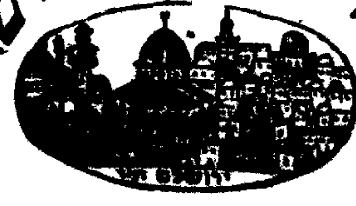

וסדר ערב פסח שחל בשבת

והוא מנהגי

ימי הפורים, ודיני ערב פסח

בשנה זאת היא

שנת עת"ר לפ"ק

בעיה"ק ירושלם תובב"א

הוגה ונתקן בשנת תרנ"ז ע"י הגאון

הצדיק נקש"ת מוהר"ר

יוסף חיים זאנגענפעלד

שליט"א

נדפס בשנת תרנ"ז. ונשנה בשנת תרנ"ט

ועתה יל ע"י אחד מתלמידיו בשנת עת"ר

דפוס מוריה מ. ש. שענבוים את י. א. ווייס

תוכן העניינים

סדר ערב פסח שחל בשבת ..... א

מגדולי הדורות ..... יט

רבי משה פרובינצאלו ..... כא

דרך החיים ..... כד

המהרש"ם ..... כו

החזון איש ..... לג

משך חכמה ..... לד

סדר ערב פסח שחל בשבת

א. יום י"ב בניסן הוא יום ה' [פרשת צו] אז הוא[1] תענית בכורים[2], ומקילים אז בהתענית יותר מבכל שנה מפני שהוא מוקדם, ולכן אם יש לו לבכור איזה

מקורות וציונים

1. ואף שכשחל ערב פסח בערב שבת מתענים בערב שבת, שם כיון שהוא זמנו מתענין אף בע"ש, אבל כאן כיון שבלאו הכי דוחים התענית, הואיל ואידחי מקדימים התענית ליום ה' ולא בערב שבת משום כבוד שבת. (שו"ת מהרי"ל סי' קי).

2. המחבר בשו"ע (סי' תע ס"ב) הביא ב' דעות כשחל ערב פסח בשבת, דיש אומרים שמתענין ביום ה', ויש אומרים שאין מתענין כלל [דהואיל ונדחה ידחה, מאחר שאין תענית זו אלא מנהג (ב"י בשם האגור)]. וכתב הרמ"א שיש לנהוג כסברא ראשונה, להתענות ביום ה'. [דעה שלישית בענין זה (הובא בברכי יוסף סי' תע סק"ד) מצינו למאירי במגן אבות (ענין כג) שסובר שמתענין בערב שבת. וכן דעת מהר"ם פרובינציאלו (הנדפס בסוף החוברת)].

וכהיום שהעולם נוהגים לפטור עצמם מהתענית ע"י שמשתתפים בסעודת מצוה [סיום], א"כ לפי מה שפסק הרמ"א יש לעשות הסיום ביום חמישי, אלא שיש שהקשו שבתענית אסתר מוקדם [שחל י"ג אדר בשבת דמקדימין התענית ליום ה' כמו כאן] כתב הרמ"א (או"ח סי' תרפו ס"ב) שאם יש ברית מילה מותר לאכול על המילה ולמחר יתענו האוכלים, ואם כן אף כאן היה לנו לומר שהאוכל מחמת סיום [סעודת מצוה], צריך להתענות למחר בערב שבת, ויש לומר שכאן שיש דעות שאין מתענין כלל, די לו במה שפוטר עצמו מהתענית ביום ה' ואינו צריך להשלים תענית ביום ו' [ועוד י"ל חילוקים נוספים ואכ"מ] וכן מנהג העולם שאין עושים סיום רק ביום ה'. [ובארחות רבנו (ח"ב עמ' סב) הביא שהקה"י

מיחוש[3] לא יתענה. [ונלע"ד שבכל אופן יכולים לפדות זה התענית בממון[4], שיתן לפי ערכו[5] לצדקה, מאחר שאינו בזמנו, וגם מעיקרא אינו תענית ציבור].

ב. בערב ליל י"ג בניסן שהוא ליל שישי ערב שבת צו אז הוא בדיקת חמץ[6], ואפילו הבכורים שהתענו ביום אסורים לאכול קודם הבדיקה, אבל יכולים[7] לאכול מיני מזונות עד כביצה ושאר מאכלים ומשקין אפילו יותר מכביצה קודם הבדיקה שזה לא נקרא רק טעימה[8], חוץ מיין שלא ישתו אז כלל שמא תטרף

מקורות וציונים

החמיר לעשות סיום אף ביום ו').

3. המ"ב (סי' תע סק"ב) כתב דאף בשאר שנים [שלא חל ערב פסח בשבת ונדחית התענית] דאם חש בראשו או בעיניו אין צריך להתענות [וציין לרמ"א בסי' תרפו ס"ב], ויתכן דכאן בא להקל יותר שאף במיחוש קל אינו צריך להתענות, וצ"ע. [וראה ביעב"ץ (בסידורו) שכתב דכיון דיש אומרים שהואיל ואידחי אידחי וא"צ להתענות כלל, לכן אין להטילו חובה, אחר שכל עיקרו אינו אלא מנהג שספיקו להקל].

ובמ"ב כתב דמי שאינו מתענה מחמת מיחוש, אף כשאוכל - טוב יותר שיאכל רק מיני תרגימא [ונחלקו הראשונים אם מיני תרגימא הם פירות או אף העשוי מה' מיני דגן שאינו פת (ראה פסחים קז, ב תוד"ה מיני, ושעה"צ תעא סק"ד)], משום שדעת ר' יחיאל (הובא בב"י סי' תע) שתענית בכורות מותר במיני תרגימא, ויש לדון באלו שאינם מתענים מאיזה טעם שיהיה [כגון הפודה תעניתו בממון וכדו'], שמא ראוי שלא יאכלו רק מיני תרגימא אם אפשר להם, ויצאו יד"ח התענית לדעת ר' יחיאל.

4. נראה דיסוד דין זה הוא, דהדרכי משה (סי' תע, א) הביא מהכל בו דיש נוהגים לפדות הבכורות בערב פסח כמו שפדם ה' יתברך במצרים. וביארו כמה אחרונים (ר"ב פרנקל. וכעי"ז בנזירות שמשון על השו"ע שם) דנראה דכ"ז במי שאינו מתענה, אך מי שמתענה אינו צריך לפדות [וכן משמע בארחות חיים, כמו שציין ר"ב פרנקל שם], ולכן אף דלא הובא בשו"ע דעה זו לפדות הבכורות במקום התענית, אך בכה"ג דהתענית נדחית וקילא טפי, יש לסמוך על המנהג לפדות הבכורות במקום התענית.

5. בנזירות שמשון (או"ח סי' תע ס"ב) כתב על פדיון הבכורים בערב פסח: דאין לו שיעור רק כפי נדבת לבו. [וראה או"ח סי' שלד סכ"ו ברמ"א].

6. שו"ע (או"ח סי' תמד ס"א). משום שבשבת אסור לטלטל הנר לבדוק לאורו, וגם ביום לאור החמה אין בודקין (לבוש שם) [וראה שדי חמד (מערכת חו"מ סי' ה אות יד) שדן מ"ט לא יבא עשה דבדיקה וידחה איסור טלטול (דהא אף בדרבנן אמרינן עדל"ת) עיי"ש].

וכשבודק בליל י"ג צריך לברך (ט"ז שם סק"ט, וראה מ"ב סי' תלו סק"ד).

ופשוט דצריך לבדוק אף את המקום שיאכל שם חמץ בשבת, שמא יש שם חמץ שאינו ידוע.

7. ובבאר היטב (סק"ג) הביא שבכור שהתענה מצוה שיטעום קודם הבדיקה כדי שיוכל לבדוק יפה.

8. כ"ז מבואר באחרונים (סי' ת"ע), והובא במ"ב שם סק"ו, ובסי' רלב סקל"ד. ואף שכתב המ"ב (סי' תלא סק"ו) דפירות הרבה אינו מותר רק בהחצי שעה שקודם הבדיקה אבל משהגיע זמן הבדיקה גם ע"י פירות אין

דעתו עליו ולא יוכל לבדוק כהוגן[9]. ואם יש עליו הרבה לבדוק וקשה לו להתעכב בלי אכילה, יצוה לאדם אחר לבדוק[10], ואותו שבודק יברך ג"כ כיון שהוא שלוחו[11].

ואחר הבדיקה יכרוך החמץ של הבדיקה לשריפה ויתלנו[12] כבכל שנה, ויצניע החמץ שצריך לאכול בלילה, וגם מה שמניח לצורך מחר ולצורך שני סעודות בשבת יצניע בתוך כלי מכוסה שלא יגררוהו עכברים, ויאמרו 'כל חמירא' של הלילה[13], ומאז עד אחר סעודת הבוקר של שבת יזהר באכילתו, שיאכל במקום אחד שלא יאכל בו בפסח אם אפשר לו ועל גבי מפה, ותיכף אחר כל אכילה ינער את הפירורין מן המפה במקום הפקר שיאכלו העופות משם, ולא ינערם במקום דריסת בני אדם, ומאד צריך להשגיח על הקטנים באכילתם בכל זה[14]. [וג"כ יזהרו אז כשמוכרין את החמץ[15] לפרש המכירה על יום אחד יותר משאר השנים, כפי הנהוג בשטרי מכירה[16]].

מקורות וציונים

נכון לשהות הרבה, ומשום שזמן בדיקת חמץ [להרבה פוסקים] הוא בתחילת הלילה, צריך לומר דהכא במתענה היקל בזה, ובפרט שע"י זה יבדוק יפה.

9. במ"ב (סי' תע סק"ו ושעה"צ סקי"א) משמע שמותר לשתות עד כביצה כמו לענין תפילה. וכנראה רבינו סבר שכיון שבבדיקת חמץ איכא טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול (ראה תוס' פסחים ד, ב ד"ה הימנוהו) ראוי שלא לשתות כלל [ונראה שאינו מעיקר הדין].

10. שם במ"ב. וראה בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח שטז) לגבי מי שיודע שלא יוכל לבדוק כראוי, דעדיף שלא יתענה מאשר לבדוק על ידי שליח [דמצוה בו יותר מבשלוחו].

11. וכן מבואר במ"ב (סי' תלב סק"י) דאם בעה"ב אינו בודק כלל יברך השליח, אך אם בעה"ב גם משתתף בבדיקה, הוא יברך ושלוחיו יצאו בברכתו (עיי"ש ס"ב בשו"ע).

12. כן מבואר בשו"ע (סי' תלד ס"א) דאחר הבדיקה יזהר להצניע החמץ לכך יכפה עליו כלי או יתלנו באויר או יניחנו בתיבה, מקום שאין עכבר יכול לבא. והעירו האחרונים (ראה כה"ח שם סקי"ג) מהא דאמרינן בפסחים (קיא, ב) דהתולה פתו בסל קשה לעניות, וכן הקשו על המנהג (הובא במ"ב סי' תק סקט"ו) שעושין נקב באפיקומן ותולין אותו.

13. מ"ב סי' תמד סק"א.

14. ראה במהרי"ל (בדיקת חמץ, הובא בחמד משה סי' תלד, א) שכתב: וכן החמץ שמשייר לאכול ישמור היטב בתוך חבית או תיבה ויוציאנו בשעת אכילה, ויחזור לשמירתו ויצניענו. וכ"ש כשחל י"ד בשבת דאז כמה סעודות עדיין לו, שצריך להשמר מלפרר חמץ, ושלא יוליכנו תינוקות למקום הבדוק ודרכם לפרר. נהי דלא חיישינן לגרירת חולדה כי אם בפניו, מ"מ אמרו חכמים יניח בצינעא, ועלינו לקיים דבריהם. ונכון להיות אליו מקום מיוחד לאכול שם להשמר מכל מכשול. [ולא יניח התינוקות לטלטלו למקום אחר - וכ"ש בשנה שחל ער"פ בשבת שאין הזמן מרובה - וצריך להזהיר ביותר בכל סעודה שאוכל להוציאו שלא יתפזר החמץ ולאחר הסעודה להצניעו כבראשונה] עכ"ל.

15. והנוהגים למכור החמץ במכירת י"ג [קודם תחילת חיוב הבדיקה] יזהרו למכור השנה יום קודם [מכירת י"ב].

16. בשטר מכירת החמץ שלהם נהגו לכתוב את מספר הימים שיהיה מושכר לגוי [ראה

ג. למחר יום ערב שבת צו אין נוהגין זהירות השכמת בית הכנסת כמו בערב פסח[17], מאחר שאין נוהג בו איסור אכילת חמץ אחר שליש היום, ושורפין החמץ שמצאו בבדיקה שעה אחת קודם חצי היום[18] ואין אומרים אז 'כל חמירא' כלל.

אין מבשלין על שבת זו שום מין תבשיל של קמח [חמץ] או גריסין של חטים לפי שהן נדבקין בכלי ואי אפשר לנקותן בשבת היטב[19]. ובירושלם עיה"ק יש נוהגין שלא להטמין אז כלל תבשילין של חמץ לצורך יום השבת, אלא בסעודת שחרית של שבת זו אוכלים שאר מאכלים שיכולים להאכל בלי בישול או בלי הטמנה[20], אבל מטמינין תבשילין של פסח בתוך כלי פסח לצורך סעודה שלישית של שבת זו שאז אסור לאכול חמץ, ובלבד שלא יאכל אז מצה ג"כ אלא תבשיל ממצה כתושה או שאר דברים כדלקמן (סעיף ו).

מקורות וציונים

בנוסח המכירת חמץ להנוב"י המובא בקיצור שלחן ערוך סי' קיד (ובהערת 'לחם הפנים' שם)], ולכן כתב שיוסיפו יום נוסף, והיום ברוב המקומות הנוסח שונה, וכמובן צריך להקדים השכירות ליום י"ג [או ליום י"ב, כבהערה קודמת].

בקונטרס פסח מעובין (הנדפס עם דיני פורים המשולש, ירושלים תר"ע, אות ב) וכן בלוח אר"י הביאו בשם רבינו הגרי"ח זוננפלד דיפרשו השעה שבה תחול הקנין על יום ערב שבת, שלא יהיה הקנין בשבת ע"כ. וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רה), וראה מה שדן בזה בהר צבי (שו"ת או"ח סי' קכו) וכן בדברי המהרש"ם (שנדפסו בסוף החוברת).

17. ואומרים בשחרית מזמור לתודה [דהטעם שאין אומרים משום לחם חמץ הבא עם התודה שיבא לידי נותר (מ"ב סי' תכט סקי"ב), וכאן הלא מותר באכילת חמץ עד למחר], ואומרים למנצח [דהרמ"א (או"ח קלא ס"א) כתב שאין אומרים למנצח בער"פ (מפני שהוא עצמו יו"ט משום הקרבן שבו) אבל היום אינו ערב פסח] וכ"כ בלוח אר"י. ואף שלענין שריפת חמץ גזרינן שנה זו אטו שאר שנים וצריך לבער בשעה חמישית, ולא מקילינן בשנה זו, וא"כ אף כאן אף שלא שייך הטעם נגזור אטו שאר שנים, י"ל עפ"י דברי המג"א (סי' תקנח ס"ב) שכתב דדוקא לענין ביעור חמץ דיש דררא דאורייתא גזרינן.

18. ואף שעדיין מותר לאכול חמץ עד למחר, מ"מ יש לבער כבשאר השנים כדי שלא יבוא לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. ובאחרונים ביארו למה לענין הביטול לא הצריכוהו לבטל בע"ש [רק למחר] ולא גזרינן בזה אטו שאר שנים.

19. בשו"ע (סי' תמד ס"ג) כתב שאין מבשלין לשבת זה דיסא וכדו'. וביארו האחרונים שכל דבר שדרכו לידבק בכלי אסור, משום שיצטרך להדיחו מחמץ אחר האכילה, ואסור כיון שאין צריך שוב לקערה באותו היום, ואם עבר ובשל ואי אפשר לנקות הקדרה בקינוח, מותר להדיחה בדיעבד משום איסור חמץ [ואם אפשר ידיח ע"י עכו"ם] (כ"ז בשו"ע ומ"ב שם). ובדברי רבנו מבואר שאסר משום שאי אפשר לנקותן היטב [וצ"ב אם כוונתו בלא הדחה].

20. היינו מאכלי חמץ קרים, וכ"כ בלוח לאר"י. וכ"כ במ"ב (תמד סקי"ד) שכן נהגו

ונראה שכל טעם מנהגם הוא רק מפני שהכירה שלהם [של הטמנה] כבר היא מוכשרת לשם פסח ואין להם כירה אחרת, אבל אם יש לו עוד כירה של חמץ פשוט שאין שום איסור להטמין אפילו כמה תבשילין של אורז וקטניות בלי תערובת קמח וגריסין לסעודת שחרית של שבת זו, ואפי' אם אין לו כירה אחרת נראה להתיר למי שאפשר לו לבשל ולהטמין תבשיל של אורז וקטניות נקיים ומודחים במים היטב בקדירה חדשה שלא נשתמשו בה חמץ - על הכירה של פסח - לצורך סעודה זו, ויטמין ג"כ בבלאות נקיים שלא נשתמשו בהן לחמץ [ולא ישתמש בהן בפסח ג"כ], ולא יבטל מצות עונג שבת בסעודה זו כשאפשר לו, ובלבד שיזהרו שלא ישפך מן התבשיל ההוא על הכירה של פסח. ואם נשפך על הכירה בשבת או בערב שבת אחר הטמנה, צריך להשים אש על המקום ההוא בליל יום טוב קודם הבישול עד שישרף כל שמנונית התבשיל ההוא ואין בכך כלום [עיין במג"א הל' יום טוב (סי' תקט סקי"א בשם הד"מ והג"א) דבלא היה אפשר לעשותו מערב יו"ט מותר כל מין הגעלה וליבון כלי ביום טוב, כל שכן הכא דאינו אלא חומרא מצד המנהג[21], והוי כמו ליבון שפוד מבשר שאינו מלוח דלדעת הרא"פ [-ר"א פראג] מותר אפי' באפשר לעשותו מערב יום טוב, עיי"ש ס"ק י"ב], ואם נשפך בערב שבת קודם הטמנה יעשה זה מערב שבת.

ונ"ל דכשמבשל על הכירה של פסח לצורך שבת זו עכ"פ לא ישים שמן שומשומים בתבשיל ההוא, וגם לא ישים האורז בכיס של בגד כמו שרגילין, דכיון שאין משתמשין בשמן שומשמין בפסח[22] אין רגילין לשמרו ולפעמים נופלין לתוכו פירורין, והבגד [לייבינט[23]] לפעמים מתוקן בחלב חטה מבית המלאכה, והוי כבליעת חמץ גמור לענין הכירה של פסח, והמלח שמולחין הבשר והתבשיל צריך להיות נקי מפירורין, אבל לחיתוך הבשר בסכין של חמץ ולכלים של הדחה אין לחוש ובלבד שיהיו נקיים.

ויש נוהגין לבשל ולהטמין גם לסעודת שחרית תבשילין של פסח בתוך כלי פסח ואח"כ בשבת שופכין אותו לתוך כלי חמץ, אמנם בזה צריך ליזהר מאד

מקורות וציונים

בכמה מקומות. וכ"ה במכתב מהחזו"א.

21. רצה לומר דכל איסור קטניות הוא רק חומרא מצד המנהג ואין כאן איסור ממש, על כן כשמכשיר הכירה מאיסור זה אינו נחשב מתקן כלי כיון שכבר מתוקן הוא קודם, דהאיסור שיש כאן אינו אלא מחמת המנהג שלא לאכול קטניות.

22. באותם ימים התעורר פולמוס ער בעניין כשרות שמן שומשומין לפסח, וראה מכתבו של הגרי"מ טיקוצינסקי [נדפס בהחבצלת] שמרנן הגרי"ל מבריסק הגר"ש סלנט והגאון מלובלין זצ"ל לא רצו להתירו לפסח.

23. העמילן איתו היו מכבסים את הבגד.

לשפוך בנחת שלא יתיז מן הרוטב שכבר בא לתוך הכלי חמץ ויחזור לתוך הכלי פסח, ובמאכלים אחדים יש לחוש לנגיעה ג"כ כידוע, ואם לא נזהר והתיז או נגע צריך שאלת חכם על הכלי של פסח אם להתיר אותו לפסח[24].

ד. ומנקין קודם השבת הכלים של חמץ שאין צריכין להן לשבת ומצניעין אותם במקום שלא יכנס שם בפסח - מקודם השבת. צריך לצלות הזרוע לליל פסח מערב שבת[25], לפי שאינה נאכלת בליל פסח[26] ושמא תשאר עד לאחר יום טוב ראשון לפי שאין רגילין בצלי. וכן הביצה אם אינו רוצה לאכלה בליל פסח יצלנה מערב שבת, ואם שכח יצלם בליל יום טוב ויאכלם עכ"פ למחר ביום טוב ראשון[27].

מקורות וציונים

24. בדין זה יש כמה פרטים [דבר גוש או נוזל, ניצוק וכן משום הבל האדים] ויעשה שאלת חכם. וכהיום דמצוי כלים ח"פ יכול לערות מכלי הפסח לכלים אלו ובזה יוצא מידי שאלה.

והיום הרבה נוהגים לאכול בתחילת הסעודה [בלילה ובשחרית] פת במקום אחד וללא תבשילים, ולאחר מכן [אחר שמנקים הידיים וכו'] ממשיכים הסעודה במקום אחר עם תבשילים וכלים של פסח בלא פת כלל, והעושין כן צריכים בסוף הסעודה לחזור למקומם הראשון ולאכול שם כזית פת ושם לברך ברכת המזון (ראה בכ"ז בשו"ע סי' קעח ס"ב, ובמ"ב וביאור הלכה. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' מח).

25. וכן את עלי החסה למרור יבדקם וישטפם מערב שבת (לוח אר"י), ולא ישרם במים כל השבת משום דיהיו כבושים [ודעת כמה פוסקים דאף במים נחשב כבישה (ראה מג"א תעג סקי"ד)], ואין יוצאין יד"ח בכבושים. [ולהוציא בשבת כדי שלא יהיה כבוש יש לדון משום הכנה ליו"ט, ראה מהרש"ם (דעת תורה תמד ס"א)].

ובענין טחינת ה'חריין' יכול לטחון מערב שבת ולהניחו בכלי סגור היטב כדי שלא יפיג טעמו (ראה סי' קד מ"ב סקי"ט, ארחות רבנו ליל הסדר אות ע"ג), אך מותר לפוררו גם בליל יו"ט [אלא שבליל יו"ט יפרר בשינוי (כגון על המפה ולא לתוך הקערה) ראה מ"ב שם, ובסי' תעג סקל"ו (ובארחות רבנו שם אות ס"ט כתב דא"צ שינוי)].

וחרוסת יכין ג"כ מערב שבת (פמ"ג סי' תמד משב"ז סק"ב. וראה בחק יעקב תעג סקכ"ה מה שהביא מהרוקח).

ומי מלח אינו צריך להכין מערב שבת ויכול להכינם בליל יו"ט (ראה מ"ב סי' תעג סקכ"א. וראה חיי אדם כלל קל סי"ט).

וכן יש לזכור להפריש חלה מהמצות בערב שבת. וכן להכין שאר דברים שמכינים קודם החג ובשנה זו שהוא שבת יהיה אסור, כגון לפתוח הבקבוקים [והמצות].

26. כמבואר בסי' תעו ובמ"ב סקי"א.

27. וכן פסק במ"ב (תעג סקל"ב) דאם שכח לצלותו מערב שבת, יצלה בליל יו"ט ויזהר לאכלו מחר בבוקר. [אך את הביצה יכול לצלות לכתחילה בליל יו"ט ובלבד שיאכלנה ביו"ט. והיעב"ץ כתב (בסידורו, שער הקרבן) דיש לצלות הביצה קודם יו"ט לפי שאינה מפיגה טעמה. אך באחרונים (וכן סתם המ"ב שם) כתבו דמותר.].

[**ומי** שאפשר לו יכין מערב שבת שולחן מיוחד לסדר של פסח ומטות מוצעות להסבה והקערה ומי מלח וכל מה שצריך לסדר ליל פסח בבית מיוחד כדי שלא ימשך בליל מוצ"ש בהכנת הסדר[28], או יאכל במקום אחר בשבת ויכין בביתו כל זה מערב שבת[29]].

ה. למחר ביום שבת קודש פרשת צו שהוא ערב פסח משכימין בכל בתי כנסיות להתפלל תיכף כשיאיר היום[30]. ואין אומרים פיוטים בשבת זו[31] כדי למהר סעודת שחרית, שאחר שליש היום אסור לאכול חמץ [והיום נחשב לענין זה מעמוד השחר[32]]. והנוהגין שלא להפטיר הפטרת "וערבה" בכל שבת הגדול[33]

מקורות וציונים

28. ראה בפרי חדש (סוף סי' תמד) שכתב: אין לסדר השלחן לצורך הלילה אלא יסדרנו בערב שבת.
והטעם לזה הוא משום שאף הדברים המותרים לעשותן בליל יו"ט, מ"מ מצוה שיתחיל בעריכת הסדר מיד בתחילת הלילה כדי שלא תתאחר השעה וישנו התינוקות, ולכן יהיה שלחנו ערוך כבר מבעוד יום (שו"ע תעב ס"א), ובשנה זו אינו יכול להכין בערב יו"ט משום שהוא שבת ואסור להכין משבת ליו"ט, על כן מי שאפשר לו יכין הכל ויערוך שלחנו כבר מערב שבת. וראה להלן סוף אות ו.

29. והנה ערב פסח אחר חצות אסור בעשיית מלאכה, והפוסקים דנו אם יהיה אסור בערב שבת זו בעשיית מלאכה מחצות, דאם טעם האיסור הוא (כן פירש בירושלמי) משום שחיטת הפסח, א"כ כאן יהא מותר שהרי שחיטתו בשבת, אך רש"י כתב (פסחים נ, א) דהטעם הוא שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ותיקון מצה וכו' א"כ יש לאסור אף בערב שבת שאז הוא זמן הכנת כל אלו, [ובמהרי"ל (מנהגים, ערב פסח) כתב דאין איסור מלאכה הואיל דעיקר האיסור משום שחיטת פסח וחגיגה והם קריבים בשבת לא שייך לגזור. אכן מי שרוצה להחמיר על עצמו יחמיר משום לא פלוג]. והביאור הלכה כתב (ריש סי' תסח) דרוב הפוסקים תופסים טעם הירושלמי ואם כן אפשר דאין להחמיר.
והנוהגים לאפות מצות מצוה, בשנה זו אופין אותה בערב שבת אחר שש שעות (שו"ע סי' תנח ובמ"ב, עיי"ש).

30. ראה גם במ"ב (סי' תמד סק"ד) דבשבת זו משכימים להתפלל.

31. בכה"ג שחל ער"פ בשבת יש אומרים שמכל מקום אומרים הפיוטים בשבת זו, (ראה סי' תל באליה רבה סק"ב ובפמ"ג סק"א), ורבינו כתב כאן שלא לאומרן כד לקצר ולמהר והביא מנהג זה גם בלוח א"י. ובספר חסידים (סי' שיד) כתב: כשחל ער"פ בשבת אל יאריכו בשבחות שמא יבא עת איסור חמץ. [אמנם יתכן שכונתו על הסעודה, וראה אליה רבה (תמד סק"א)]. ובמהרי"ל (מנהגים ערב פסח) כתב שהפיוטים שיש בהם הלכות פסח אומרים בשבת הקודמת, דאם ימתינו עד שבת הגדול דהוא ערב פסח מה צורך בו, וכל הנעשה נעשה.

32. זה לדעת המגן אברהם (סי' נח סק"א) שמונים מעלות השחר, אך הגר"א (או"ח סי' תנט ס"ב) סבר שהד' שעות (זמניות) מתחילות מהנץ החמה, וכאן נראה שסובר שיש להחמיר כהמג"א [אף באיסור דרבנן של אכילת חמץ משעה רביעית, דמדאורייתא

מפטירין[34] אותה בשבת זו[35], והנוהגין להפטיר אותה בכל שבת הגדול עפ"ד הגר"א ז"ל אין מפטירין אותה בשבת זו[36].

מקורות וציונים

מותר עד חצות]. [ראה גם שלמת חיים או"ח סי' נז]. וכן כתב המ"ב (תמג סק"ח) דלכתחילה טוב להחמיר כדעה ראשונה. וראה בס' ארח דוד (תפילה, אות מח) שרבי דוד בהר"ן היתה דעתו [וכן סברו כמה גדולים, ואכמ"ל] דסוף הזמן להמג"א מוקדם בכ20 דקות מהנכתב בלוח, והיה מכריז מדי שנה שהנוהגין כהגרימ"ט [-הזמן שבלוח א"י] נכשלים ח"ו באכילת חמץ. [והעירו דהחזו"א (במכתב) כתב לסיים אכילת חמץ עד שעה 8:30. אף שבשנה שכתב זה (שנת תש"י) היה סוזק"ש למג"א מעט אחרי שעה 9, ואולי חשש להנ"ל].

33. אודות דרשת שבת הגדול כשחל בערב פסח, במהרי"ל (ל' יום קודם הפסח) כתב שדורשים בשבת הגדול כשאין ערב פסח חל בו, דאז צריכין להקדים ולדרוש, ע"כ, וטעמו הוא משום שעיקר הדרשה היא להורות לעם דרכי ה' ללמד המעשה אשר יעשון דהיינו דיני הגעלה וביעור חמץ ואפיית המצה ושאר הלכות פסח וכל זה כבר נעשה בשבת שבערב פסח. ויש שכתבו דאף בשנה זו יש לדרוש בשבת הגדול, ראה פסח מעובין (אות קכז) וסידור היעב"ץ (מנהג שבת הגדול) וערוך השולחן (סי' ת"ל ס"ה). ובמ"ב פסק (סי' תכ"ט סק"ב) דכשחל בערב פסח יקדים הדרשה לשבת הקודם.

34. בבאר היטב (סי' תל סק"א) פסק כדעה זו.

35. טעם לדעה זו כתב בלבוש (או"ח סי' תל): ואותם שאין מפטירין "וערבה" אלא כשחל שבת הגדול בערב פסח, משום דכתיב בה (מלאכי ג, י) "הביאו את המעשר אל בית האוצר" וגו', דהיינו ביעור המעשר בשנה רביעית דשמיטה, וזמן הביעור לא היה אלא בערב פסח, כמו שפירש רש"י בחומש (דברים כו, יב, עפ"י המשנה מע"ש פ"ה מ"ו) עיי"ש, עכ"ד. [אך דעת הרמב"ם (הל' מע"ש פי"א ה"ז) דזמן הביעור הוא ערב יו"ט האחרון של פסח, וליתא לטעם זה].

36. במעשה רב (אות קעו) כתב: 'שמפטירין "וערבה" בשבת הגדול שאינו חל בערב פסח, אך כשחל בערב פסח אין מפטירין וערבה, והוא היפך מנהג העולם' וביארו מפרשי המע"ר שכיון שטעם הקריאה הוא משום הביעור, א"כ אדרבה, כשחל בשאר ימים מפטירין בענין ביעור מעשרות כדי להזהיר ולהזכיר את העם לבער בערב הפסח, אך כשחל בשבת, ובשבת אי אפשר לבער, עיין בדבריהם הטעם [אך החשק שלמה (הובא בקובץ מוריה ניסן תשנ"ב) כתב דיש ביעור בשבת], ובשנה זו חובת הביעור היתה כבר קודם שבת אם כן אין מקום להזהירם בהפטרת "וערבה". [וטעם הדעה שהביא הלבוש יש לפרש שאין קריאת ההפטרה בשביל להזהירן על הביעור, אלא בשביל לקרות בענייני דיומא, דקורין בענין הביעור בזמן הביעור, ולכן רק בחל בערב הפסח שאז זמן הביעור מפטירין בזה].

דעה שלישית הביא הלבוש שמפטירין "וערבה" בכל שבת הגדול בין שחל בע"פ בין שלא חל בערב פסח, וביאר הלבוש שדעה זו סוברת שהטעם שמפטירין וערבה משום דכתיב בה "הנה אנכי שולח לכם את אליהו" וגו', שהוא דומה לבשורת משה הגאולה במצרים, והוי מעין המאורע בכל שבת הגדול. [ובשיח אליהו ביאר שאף לפי טעם זה סבר הגר"א שלא לקרותה כשחל בערב פסח, משום דאמרינן (פסחים יג, א, עיי"ש)

ואחר התפילה ממהרים לילך לבית ולאכול סעודת שחרית כדי לגמרה קודם שליש היום, שאחר שליש היום אסור לאכול חמץ כמו בכל ערב פסח, [ויש נוהגין[37] לחלק סעודת שחרית לשתים, היינו שבאמצע הסעודה יברך בהמ"ז וישהה מעט[38] ויטול ידיו פעם ב' ויברך ענט"י והמוציא ויאכל בשביל סעודה שלישית].

מקורות וציונים

שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים. נמצא שאין אליהו בא בשבת זו שהיא ערב יו"ט].

אך היום כבר נהגו להפטיר "וערבה" בין כשחל שבת הגדול בערב פסח ובין כשחל שלא בערב פסח, וכ"כ בלוח א"י [וראה בס' וזרח השמש, פסח, ס"ו. ומהלשון כאן נראה שלא היה מנהג קבוע בזה].

37. טעם מנהג זה, דבשבת זו אי אפשר לקיים סעודה שלישית בפת לאחר חצות בזמנה, דבחמץ אי אפשר לקיימה [דאסור לאחר ד' שעות] ובמצה ג"כ אי אפשר דאסור לאכול בערב פסח [והמחבר בשו"ע (תמד ס"א) כתב דיכול לקיימה במצה עשירה (שנילושה רק במי פירות) אך הרמ"א שם חולק דאנו נוהגים שלא לאכול כלל בפסח מצה עשירה (ראה סי' תסב ס"ד) וה"ה בערב פסח].

ונחלקו הראשונים אם סעודה שלישית צריכה דוקא פת (ראה שו"ע סי' רצא סכ"ד), וכדי לצאת ידי דעה זו המצריכה פת, אוכלים סעודה שלישית בבוקר ע"י שמחלקים הסעודה לשתיים, ואף דפסק השו"ע (סי' רצא ס"ב) דזמן סעודה שלישית היא רק משש שעות ומחצה, כאן דאי אפשר סומכים על הדעה הסוברת שאפשר לצאת ידי סעודה שלישית אף בשחרית.

וכן כתב החזו"א (במכתב) לחלק סעודת שחרית [ובביאור הגר"א (תמד סוס"א) כתב על שיטה זו דכן עיקר]. וכן נוהגים רבים היום [ובלוח א"י נראה שרוב העולם לא נהגו לחלק הסעודה]. ויש ליזהר שלא יאכל בסעודה ראשונה הרבה, שלא תהיה הסעודה השניה אכילה גסה (הגדה של פסח להגרי"ש אלישיב) [ושיעור הסעודה הוא, לכתחילה מעט יותר מכביצה, ובדיעבד די בכזית (שו"ע סי' רצא ובמ"ב סק"ב)].

אך גם הנוהגים כן, עדיין יש לאכול לאחר חצות סעודה שלישית בלא פת [וכמובא להלן אות ו], שזה עיקר זמנה, אלא דלחוש לדעת המצריכין פת מחלקים סעודת שחרית.

38. טעם ההפסק הוא דאם אינו מפסיק ותיכף אחר ברכת המזון חוזר ונוטל, נמצא שמברך ברכה שאינה צריכה, דהיה לו להמשיך הכל בסעודה אחת, ולכן יש להפסיק, והסעודה השניה נחשבת כדבר חדש.

בשיעור ההפסק שיש לעשות בין הסעודות, בחמד משה (סי' תמד ס"ו) כתב שישהה כדי הילוך ד' אמות. ובמ"ב (רצ"א סקי"ד) כתב שיקום וילך מעט בינתים, והנשארים במקומן לא יצאו ידי חובתן דהוי כסעודה אחת. ומזה משמע דסגי בשיהוי מועט, [ובמ"ב סי' תמד סק"ח כתב 'ולהפסיק איזה שהות'. וכן בקיצור שו"ע (קטו, ד) כתב: ומפסיק מעט בהליכה ובדברי תורה או בטיול]. והחזו"א (במכתב) כתב שיפסיק חצי שעה. [ובהגדה של פסח להגרי"ש אלישיב נכתב שהיה מפסיק למשך שעה אחת בין הסעודות, ונשאר על מקומו ללמוד].

ואחר שגמרו האכילה אם נשאר חמץ צריך ליתנו[39] לנכרי או לכלבים או להשליכו[40] לבית הכסא קודם [סוף] שעה חמישית[41] [ואם הוא מקום שאסור להוציא בשבת, כשנותן לנכרי יתן לו על מנת שיאכלנו שם[42]], ומנערין את המפה שאכלו עליה מן הפירורין היטב במקום הפקר[43], וכן השלחן שאכלו

מקורות וציונים

39. ואף שאסור ליתן מתנה בשבת, כאן שהוא לצורך מצוה שלא יהא החמץ ברשותו, מותר (מ"ב סי' תמד סקט"ז עפ"י מג"א סי' שו סקט"ו).

40. כ"ה במ"ב (סי' תמד סקכ"א) דיכול אף להשליכו בבית הכסא [כשיש בית הכסא בחצירו וא"צ לטלטל החמץ]. וכשמשליך לבית הכסא אין צריך לפוררו דהרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי כיון ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו ואין צריך לפוררו קודם שמשליכו אפילו הוא פת קשה וכיו"ב (מ"ב סי' תמה סק"ה).

ואודות ביעור ע"י השלכת החמץ לפח האשפה, בשאר שנים אם העירייה מפנה האשפה קודם זמן איסורו מותר [אלא שיש להותיר בידו חמץ לקיים מצות ביעור בשריפה, ראה סי' תמה ס"א], אך כשחל בשבת וודאי ישאר שם לאחר איסורו, וכן אם השליכו שם אשפה בשבת או קודם, ויש בה פירורים יותר מכזית], אם פח האשפה הוא רכושו [או שיש לו בו שותפות] כתבו כמה אחרונים (ראה אג"מ או"ח ח"ג סי' נז, ועוד) דאסור להניח שם חמץ אף אם הפח מונח חוץ לרשותו משום שהפח עצמו נחשב חצירו, וכשיגיע זמן האיסור יהא חמץ בחצירו ואסור אף שהוא מופקר (ראה סי' תמה ס"ג ובמג"א ושאר אחרונים), ואם הפח אינו רכושו אלא רכוש העירייה [כברוב המקומות] אם הפח נמצא בחצירו יש דעות בדבר (ראה מנחת יצחק ד, נו. הליכות שלמה פ"ח, יז), אך אם נמצא ברשות הרבים [ובפרט בפחים הציבוריים דנראה דאין להם שום שייכות (ממונית) לדיירי האיזור דווקא (ואינם כפחי אשפה קטנים שהעירייה מניחה בחצרות הבתים, עיין בשבט הלוי ח"א סי' קלז)] מותר להניח שם (כן מתבאר מהנ"ל, וראה גם שבות יצחק פסח פ"א, ה).

והקה"י כתב (תשובות והנהגות ח"ב סי' ריא אות יא) דיש לסמוך אף כשהאשפה ברשותו, שהחמץ שם נכלל במכירת חמץ שלנו, עיי"ש. [ובארחות רבנו (ח"ב, בדיקת חמץ אות מב, ולא איירי שם כשחל בשבת) הביא דאצל החזו"א שרפו גם החמץ שבאשפה, ושטפו האשפה במים].

41. ואם לא ביער עד תחילת שעה שישית, החמץ נאסר בהנאה ונעשה מוקצה ואסור לטלטלו, אלא יכפה עליו כלי עד לאחר יו"ט ואז יבערנו [אך מותר להוציאו ע"י נכרי] (שו"ע סי' תמו ס"א וס"ג, ובמ"ב שם, ועיי"ש כמה פרטי דינים בזה).

42. כן מבואר בשו"ע סי' תמד ס"ד ובאחרונים שם, דיכול ליתן הנותר לאינו יהודי, ודוקא שאינו אומר לו בפירוש להוציאו מביתו לרה"ר [דכה"ג מותר אף אם מוציאם, דאדעתא דנפשיה קעביד], דאם אומר לו להוציאם אסור משום אמירה לעכו"ם [ולכן דוקא דבר מועט יכול ליתן, אבל חמץ מרובה שאינו יכול לאכול הכל כאן בחצר אסור דמוכחא מילתא שנותן לו להוציאם] וראה עוד פרטי דינים בזה במ"ב שם.

43. שו"ע (סי' תמד ס"ד). ומה שכתב שינער במקום הפקר, האחרונים כתבו (ראה מ"ב שם סקט"ו) דיכול לנערם ברשותו דנדרסים

עליו וכל הכלים שאכלו בהן צריך לנקותן מן הפירורין ומכל שום ממשות חמץ, ומקנחין אח"כ הכלים של אכילה באצבע היטב[44], ומצניעין אותם עם המפה והשלחן במקום שמצניעין כל כלי חמץ[45], ואח"כ מכבדין את הבית [שאכלו בו] ע"י נכרי[46] או בבגד אפילו ע"י ישראל, [וכ"ז אם הרצפה קשה כמו רצפת אבנים וכיוצא, אבל אם הרצפה היא של עפר אסור לכבד גם בבגד אלא ע"י נכרי], ואח"כ רוחצין ידיהם[47], ואומרים 'כל חמירא' [של היום] שאומרים בכל שנה אחר שריפת החמץ[48], ויזהר מאד לאומרו קודם [סוף] שעה חמישית.

ו. כשהגיע חצי שעה אחר חצי היום מתפללין מנחה בכל בתי כנסיות[49], ואין

מקורות וציונים

ומתבערים מאליהם, אלא דמ"מ כתב המ"ב דטוב שיכבד הבית אח"כ. ורבינו כאן החמיר שינערנו במקום הפקר, וכן כתב הערוך השלחן (תמד ס"ט) דאף דמדינא יכול לנער בבית, אין עושין כן ומנערים בחצר במקום שאינו נקי וכו'

וראה בסי' תמו מג"א סק"ב דלזרות לרוח הוי זורה ואסור, ובמ"ב שם התיר [עפ"י מה שביאר בביאור הלכה סוף סי' שיט].

44. אך אסור להדיחם משום שאין צריך להם עוד היום, ואסור משום הכנה. [אלא דאם אינו יכול לנקותם ע"י קינוח, מותר להדיחם (סי' תמד ס"ג) וכדלעיל ריש אות ג].

45. שו"ע סי' תמד ס"ד.

46. מה שכתב כאן אודות כיבוד הבית, כל זה מבואר בשו"ע סי' שלז ס"ב ובאחרונים שם. אך מה שכתב כאן זה איירי בזמנם שלא היו כל הבתים מרוצפים ויש בכיבוד הבית חשש שישוה גומות [ואף בבית מרוצף גזרו אטו שאין מרוצף], ולכן מותר רק ע"י נכרי או דבר רך שאינו נוטל רק האבק שלמעלה ולא יבא להשוואת גומות. אך כהיום שכל בתי העיר מרוצפים, מותר לכבד הבית במטאטא רגיל [אך לא במטאטא שיש לחוש שישבר ממנו קיסמים]. אך אלו האוכלים בשבת זו בחצר ביתם [המרוצפת] שבקומת קרקע יש לדון (ראה שש"כ פכ"ג אות ב) אם מותר לכבד שם, דאין רוב חצירות העיר מרוצפות.

47. והכי נמי ישטוף פיו היטב משיירי חמץ [ואודות צחצוח שיניים במברשת בלא משחה האריכו האחרונים (ראה שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' נ. שבט הלוי ח"ה סי' מה)]. וראה בספר חקר הלכה (בענין איסור חמץ, אות כו) שדן בפירורים שבין השיניים אי חשיבי כ'משהו' לענין איסור חמץ, עיי"ש.

וצריך לנער הכיסים בשעת הביעור (מ"ב סי' תלג סקמ"ז). וה"ה לכל מקום שיכול ליפול בו חמץ כשולי המכנסיים [מנג'טים] וכדו'.

48. כן מבואר בשו"ע (סי' תמד ס"ב ברמ"א וס"ו). ואף אם ביטל מאתמול אחר שריפת חמץ, צריך לחזור ולבטל עתה (מ"ב שם סקכ"ב). ויכול לומר אף ה'יהי רצון' שאחר שריפת חמץ, ואין זה בכלל שאילת צרכיו, כיון שהם בקשות רוחניות (הגדה של פסח להגרי"ש אלישיב, פסקים בתחילת הספר).

49. בלוח אר"י הביא מהגר"ח ברלין שהעיר שאף לדעת הרמב"ם (הל' תפלה פ"ג ה"ב) דמנחה גדולה היא רק דיעבד, ולכתחילה יש להתפלל מנחה קטנה [משום דהתמיד קרב בתשעה ומחצה], אך בערב פסח שהיו מקדימים זמן שחיטת התמיד, אף הרמב"ם מודה שמותר לכתחילה להתפלל מנחה גדולה.

מאחרין יותר כדי למהר לאכול סעודה שלישית קודם סוף שעה תשיעית של היום[50] [כדי שיאכל בלילה לתיאבון], ואחר תפלת המנחה אומרים סדר קרבן פסח, והולכין לאכול סעודה שלישית [וא"א אז עבדים היינו[51]], ואוכלין סעודה זו ממיני תבשילין של פסח[52] [בלא נטילה ובהמ"ז[53]], אבל מצה אסור לאכול אז

מקורות וציונים

50. דין זה הוא בכל ערב פסח שאסור לאכול מתחילת שעה עשירית אלא מעט פירות, שו"ע סי' תעא ס"א ועיי"ש במ"ב פרטי הדינים.
ואם לא אכל סעודה שלישית עד שעה עשירית, יכול לקיימה בפירות או בבשר ודגים אפילו אחר שעה עשירית אך בכ"ז יזהר שיאכל רק מעט ולא למלא כריסו כדי שיאכל מצה לתיאבון (מ"ב סי' תמד סק"ח). [אך קניידלך וכדו' מחמשת מיני דגן אסור לאחר שעה עשירית (מ"ב תעא סק"ג, ועיי"ש שעה"צ)].

51. צ"ע אם כוונתו שאין אומרים בשבת זו ההגדה כלל, או שרק אין אומרים אותה קודם סעודה שלישית שמא יתאחר בסעודה אחר שעה תשיעית [וכמו שהמשיך לעניין אמירת סדר קרבן פסח], ובמ"ב (סי' תל סק"ב) כתב דהנוהגים לומר ההגדה בשבת הגדול אומרים אותה גם בשבת זו. [והסברא שלא לומר בשבת זו יותר מבשאר שבת הגדול י"ל עפ"י מה שכתב היעב"ץ (פי' ההגדה, יכול מבעוד יום): ועכ"פ בערב פסח ודאי לא שפיר דמי וכדרך שיש קפידה באכילת מצה בערב פסח, דכיון שכבר הרגילה על לשונו אין הנפש מתפעלת ממנו כל כך. (וראה כעי"ז בחת"ס, תורת משה, ריש פרשת צו)].

52. הרמ"א (תמד ס"א) כתב שיקיים סעודה זו במיני פירות או בבשר ודגים. וכתב החק יעקב (סק"ב) דאף דבסי' רצא ס"ה מבואר דבשר ודגים עדיפי מפירות לסעודה שלישית, מכל מקום כאן הקדים הרמ"א 'פירות' משום דבשביל שיאכל מצה לתיאבון יותר טוב פירות שאין משביע כל כך. אך המג"א (סק"ב) כתב דאף כאן בשר ודגים עדיפי ממיני פירות, וכן הביא המ"ב (סק"ח, דלא כהחק יעקב) דיותר טוב בבשר ודגים מבפירות. וכן הורה החזו"א (במכתב) דיאכלו בשר ודגים.
בעניין שתיית יין בסעודה זו [או לצאת יד"ח סעודה זו ביין], ראה מש"כ בהמשך הסעיף. כתב המ"ב (תמד סק"ח) דיכול ג"כ לקיים סעודה זו בקמח מצה שבישלו [כגון קניידלי"ך], וקמח מצה שטיגנו הביא בשעה"צ (סק"א) דנחלקו האחרונים [ובסי' רצא (סקכ"ה) כתב המ"ב דטיגון מותר]. וקמח מצה שאפה ממנה עוגה אסור לאוכלה בערב פסח (סי' תעא ס"א ברמ"א ובמ"ב סקי"ט-כ, ובשעה"צ סקט"ז. וראה שבט הלוי ח"ח סי' קיז, ובסידור פסח כהלכתו פט"ו הע' 31).
ומצה שלמה שלא טחנה, ובישלה, במ"ב (תעא סק"כ) כתב דמותר, [וטיגון יהא תלוי במח' הנ"ל (ראה שעה"צ)] ולעיל (סי' תמד שעה"צ סק"א) הביא דהמג"א כתב דאין נוהגין כן [וכן נוטה דעת הגר"א].
ולכאורה יש להדר לצאת יד"ח במצה שטחנה ובישלה [ובשאר אופנים המותרים בזה] דהלא יש דיעות (או"ח סי' רצא ס"ה) דאין יוצאין יד"ח סעודה שלישית רק בדבר העשוי מחמשת מיני דגן [שמברכין עליהם מזונות] (הערות הר"ש דבילצקי לס' ער"פ שחל בשבת). ויתכן דמה שלא הקפידו בזה, דכיון שמשביע יותר, יש לחוש ולהזהר בזה [וכעין מה שכתב החק יעקב הנ"ל דכאן עדיף

קודם הסדר[54] [וחמץ אסור לאכול אז מה"ת, וכן אורז וקטניות וכל דבר שאסור בפסח מצד המנהג אסור אז ג"כ[55]], וכן יין אסור לשתות אז[56] [הגם שמן הדין

מקורות וציונים

פירות מבשר ודגים] שמא לא יאכל מצה לתיאבון.

53. דבשעה זו אסור בחמץ ובמצה וכן במצה עשירה כמבואר לעיל אות ה בסעודת שחרית (הערה 37).

54. בענין טלטול המצות בשבת זו [והנדון הוא על יום השבת, אך בליל שבת מותר דאיסור אכילת מצה בערב פסח אינו בליל י"ד רק ביום, ונחלקו בזה האחרונים (מהרש"ם, בסדר ער"פ המובא בסוף החוברת)], הפרי מגדים (תמד א"א סק"א) כתב דמצות מצוה [נראה שכוונתו שנאפו בער"פ (-ובערב שבת) אחר חצות] אסור לטלטל דכיון דאסור באכילה מדרבנן בערב פסח, הוה מוקצה. ושאר מצות מותר לטלטלן בשבת משום שיכול ליתן לקטנים [דקטן שאינו יודע מה שמספרין בלילה מיציאת מצרים מותר להאכילו מצה בערב פסח, רמ"א סי' תעא ס"ב] לעופות או לעכו"ם, מה שאין כן מצת מצוה אין רוצה. והיוצא מדבריו דאם מקפיד עליהם ולא יתנם לקטנים כגון מצות מצוה [וכן מי שיש לו רק מעט מצות יד לצאת יד"ח לילה הראשון, וכל כיו"ב שודאי לא יתן מהם לקטן בערב פסח] הוי מוקצה בשבת, אך מצות שיש לו מהם הרבה ואינו מקפיד אם יאכלו מהם קטנים בערב פסח, אינם מוקצה (ראה שו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"ב סי' עז). [ובמ"ב לא הזכיר מכ"ז (וראה א"א, בוטשאטש, סי' שח פמ"ג סק"י)].

כתב החזו"א (במכתב) דאם אין לחם ללחם משנה יצרף מצה ללחם משנה [ויזהר שלא תיגע המצה בחמץ, ויש שכתבו שיעטוף המצה במפה וכיו"ב (ארחות רבנו ח"ב, ערב פסח שחל בשבת אות ז)]. והנה מחמת דין מוקצה יש לפרש דיקח שאר מצות שאין מקפיד עליהם כלל, ולא יקח מצת מצוה [ואף במצת מצוה יש לדון שיהא מותר דכיון דצריך לה יהא מותר לטלטלה, ואכ"מ]. אלא דיש לדון משום דהלא אסור לאכול מצה בערב פסח, נמצא שלוקח ללחם משנה לחם שאינו יכול לאכלו עתה, וחזינן דאף זה כשר ללחם משנה [ויתכן שזה רק בשעת הדחק כה"ג, דהחזו"א כתב שם: לדקדק שלא ישאר חמץ, ולבטל בשביל זה לחם משנה, רק לצרף מצה בשביל לחם משנה. והיינו שעדיף זה מלבטל לחם משנה, אך לכתחילה ודאי צריך שיהיה ראוי לאכילה].

55. דין זה אם איסור קטניות נוהג גם משעה שישית או רק מהלילה הוא מחלוקת האחרונים, דבפמ"ג (תמד א"א סק"ב, ראה בדעת תורה למהרש"ם סי' תנג ס"א) נראה דמותר [וכן נראה בכל בו (סי' מט)], ובחק יעקב (תעא סק"ב) כתב דאסור. וכך הם דברי רבינו כאן דאסור לאכול קטנית אף משעה שישית. [וראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' לא, ועיי"ש מה שפירש בד' הפמ"ג) שכן המנהג ואין להרהר בזה והוא בכלל הפורץ גדר].

56. בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' כד) תמה על דברי רבנו אלו, ונעתיק כאן תוכן דבריו בקיצור:

ויש לתמוה, דאיסור שתיית יין בערב פסח הוא רק משעה עשירית ולמעלה, וכמבואר בהדיא בשו"ע (סי' תעא ס"א), ומכיון שאוכל סעודה שלישית לפני שעה עשירית אמאי ייאסר לשתות אז יין. וכן ראיתי בשו"ת מהר"י אסאד (יו"ד סי' ה) וז"ל, ובשבת קודש העבר דרשתי ברבים לאכול סעודה שלישית בשבת הגדול ערב פסח הבע"ל אחר חצות,

בשר ודגים ופירות ויין עכ"ל. הרי דשרי לשתות יין אחר חצות.
שוב ראיתי בשל"ה (מס' פסחים, נר מצוה, ד"ה ערב פסח שחל) שהביא בשם זוהר הקדוש (ח"ג צה, א) דבשבת ערב פסח ישלים סעודה שלישית בדברי תורה וביין, והתם אחר שש שעות מיירי וכו', הרי בהדיא דשרי לשתות יין אחר שש שעות.
והנה כתב הטור או"ח (סי' תעא) דבערב פסח משעה עשירית ולמעלה מותר לשתות יין הן רב הן מעט כי הוא גורר תאוות המאכל. [ותמה הב"י מהא דברכות (לה, ב) וכו'. ותירץ הב"ח דהטור מפרש וכו' שרי לשתות ואין חילוק בין ששותה רב או מעט, ושכ"כ מהר"ל מפראג (גבורות ה' פרק מח) עיין שם.
והנה מדברי הזוה"ק הנ"ל מוכח כדעת הטור דגם אחר שעה עשירית מותר לשתות יין בין רב או מעט. ברם לדינא פסק המחבר (סי' תעא ס"א) כתוס' דאחר שעה עשירית לא שרי אלא הרבה. אבל קודם שעה עשירית מותר לשתות יין בין רב או מעט, וא"כ בשעה שאוכל סעודה שלישית מן המנחה ולמעלה קודם שעה עשירית מותר לו לשתות יין. עכ"ד הלהורות נתן.
ובשו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' קיז) יישב דברי רבנו וז"ל:
ולענ"ד לדברי הגרי"ח זוננפלד ז"ל צריך לומר דבזמן חז"ל היו רגילים תמיד ביין כידוע, לכן גם בערב פסח אם ישתה יין לא יגרע בטעם ד' כוסות שישתה בליל פסח. משא"כ בזמנינו שאיננו רגילים ביין כלל, כי אם מעט לקידוש והבדלה ברוב מיץ ענבים, [ומובא שהחזון איש זצ"ל שתה לד' כוסות רק מיץ ענבים, וכן הגרי"ז מבריסק והגאב"ד טשעבין זצ"ל] אם כן יין הרבה ודאי שאין לשתות ערב פסח אפילו קודם שעה עשירית שיכביד ראשו, ואפילו מעט יין הוי כמעט חסה שכ' בשו"ע (תעא ס"ב) שלא לאכול בערב פסח כדי לאכול המרור לתיאבון, והכי נמי ביין ומיץ ענבים עכ"ל [וראה גם בדבריו בחלק י"ד סי' רס].
והמעיין בדברי הלהורות נתן יראה שכנראה לא היה לפניו ההמשך המובא במוסגר [ובמקור הובא כהערה למטה] שבו רבינו ג"כ התייחס לדברים הנ"ל דמותר לשתות, אלא דמכל מקום כתב דאין נכון להשתכר, שתהא דעתו מיושבת בשעת אמירת הגדה.
ויתכן שכוונתו כהמשנת יוסף הנ"ל דהאידנא אף מעט יין יפריעהו ויטרדנו בלילה וראה גם בביאור הלכה (סי' תעא) שכתב: ובהלכות רי"ץ גיאות כתב הלכך לנקוט כל חד וחד כדעתיה בין בשתיה בין בתענית בין בשאר דברים עכ"ל, וכן מסתברא שתלוי הכל לפי טבע אותו האדם לפי מה שהוא מרגיש בנפשו דבר שגורר לבו לתאות המאכל או להיפך עכ"ל הביה"ל. וסבר רבינו דיין בזמן הזה בכלל הזה. ויתכן ג"כ לומר דמה שכתב שאין לשתות יין אין זה עיקר הדין אלא הנהגה ראויה, וכמה דברים שנכתבו בקונטרס זה הם הנהגות ראויות שאינן מוזכרות בפוסקים [וכמו שכתב ג"כ באות ב' לעניין שתיית יין קודם בדיקת חמץ].
אלא דמה שכתב דמעט אסור לשתות והרבה מותר, ואין כל אדם יודע השיעור, זה צ"ע דהלא איירי כאן קודם שעה עשירית ואז הכל מותר כמבואר בשו"ע (תעא, ס"א) [והן אמנם דהמהרי"ל (מנהגים, ערב פסח. וכדעת הר"ן בפסחים) סבר דהאיסור אכילה ושתיית יין דערב פסח הוא משש ומחצה, אך לא הביאוהו הפוסקים (וראה סי' תרלט מג"א סקי"ב ואליה זוטא סקי"א וש"א שם)].
היוצא מדברינו, דמעיקר הדין מותר לשתות יין קודם שעה עשירית, וכן הביא המהר"י אסאד (יו"ד סי' ה): דדרש ברבים לאכול סעודה זו בבשר ודגים ופירות ויין. ואדרבא השל"ה כתב עפ"י הזוהר דבשבת זו יוצאין יד"ח סעודה שלישית ביין, [וראה תהלה לדוד (סי' רצא סק"ב) דלדעת הסוברים

דוקא יין מעט אסור לשתות אז אבל הרבה מותר משום דמגרר גריר, אבל כיון שאין כל אדם יודע השיעור של הרבה, וגם בלא"ה אין נכון להשתכר קודם הסדר כדי שתהא דעתו מיושבת עליו באמירת ההגדה, לכן כתבתי סתם שאסור לשתות יין].

ואם לא נשאר זמן לגמור סדר קרבן פסח וסעודה ג' קודם שעה תשע וחצי[57]

אומרים סדר קרבן פסח אחר סעודה שלישית [ובירושלם עה"ק המהדרין לומר סדר קרבן פסח אצל כותל המערבי אומרים לעולם אחר סעודה שלישית]. ואסור להכין מטות ומצעות של הסבה והקערה ושום דבר של הסדר קודם הלילה שאין שבת מכין ליו"ט [ועיין לעיל סעיף ד שיותר טוב להכין הכל מערב שבת[58]].

ז. בליל מוצאי שבת שהוא ליל א' של פסח, אחר שהגיע צאת הכוכבים הנשים

אומרות [בלא שם ומלכות[59]] ברוך המבדיל בין קודש לחול בין אור וכו' ומסיימות ברוך המבדיל בין קודש לקודש[60], ומדליקות הנרות של יום טוב עם

מקורות וציונים

דיוצאין יד"ח סעודה ג' בפירות ה"ה דיוצאין ביין (ועיי"ש השיעור שיש לשתות)]. וכל זה קודם שעה עשירית, אך לאחר שעה עשירית, מותר רק הרבה, אלא שאין ברור כ"כ כמה הוא 'הרבה' ראה במג"א וש"א (סי' תעא ס"א). אך רבינו כאן כתב [וכפי שביארנו טעמו לעיל] דאין לשתות יין כלל ואף קודם שעה עשירית.

57. דבריו צ"ע דהלא עד סוף שעה תשיעית מותר לאכול, וכמו שהביא בעצמו בתחילת הסעיף, ומ"ט כתב כאן תשעה ומחצה, וצ"ע.

58. ובמהרש"ם (דע"ת או"ח סי' תמד ס"א) כתב דאם מסדר השלחן בשביל נוי לשבת עצמה יש להקל.

ומחמת זה שאסור להכין בשבת ליו""ט יש ליזהר להכין כל הדברים הנצרכים ליו"ט בערב שבת, כגון המתארח אצל אחר ויוצא מביתו מבעוד יום לא יביא הקיטל בשבת רק בע"ש [או בליל יו"ט] (הליכות שלמה פ"ח אות יט), וכן לא יאמר שהולך לישון כדי שיהיה ער בליל הסדר (מ"ב סי' רצ סק"ד), וכן אסור ללבוש בגדי יו"ט בשבת סמוך לחשיכה משום הכנה, אלא ילבשם כבר מערב שבת [או רק בליל יו"ט], ויש שהתירו אם לובש בשבת מבעוד יום, ויכוין שלובש לכבוד שבת (ראה לוח ההלכות והמנהגים בסופו, דיני ערב יו"ט שחל בשבת).

59. כמו בכל מוצאי שבת דאם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל אומר המבדיל בין הקודש ובין החול בלא ברכה, ועושה מלאכה (שו"ע סי' רצט ס"י). ונחלקו הראשונים (ראה ר"ח בשבת קנו, ב. שו"ת מהרי"ו סי' קצג) בכל שבת כשאומר 'המבדיל בין קודש לחול' אם אומר בשם ומלכות או לא, ולמעשה פסק הלבוש (והובא במ"ב שם סקל"ד) דאומר בלא שם ומלכות.

60. במ"ב (שם סקל"ה) הביא דאין צריך להזכיר בהבדלה זו [שעושה כדי להתיר לו מלאכה] שאר הבדלות [אור-חושך. ישראל-עמים. יום השביעי-לששת ימי המעשה] אלא רק בין קודש לחול. ולכן אף במוצאי שבת ליו"ט סגי שיזכיר רק 'בין קודש לקודש' וכן פסק המג"א והביאו המ"ב

הברכות, ומתחילין לבשל התבשילין של יום טוב. בתפלת ערבית אומרים ותודיענו[61], ולאחר גמר התפלה הולכין לבתיהם ומסדרין המטות של הסבה והקערה וכל מה שצריך לסדר [אם לא הכין מערב שבת], ומקדשין יקנה"ז על כוס ראשון כנרשם בסידורים למוצ"ש[62], ומאריכין בסדר מעט בכדי שיגמרו התבשילין אחר ברכת 'אשר גאלנו', ובלבד שיהיה אכילת אפיקומן קודם חצי הלילה, ובברכת 'אשר גאלנו' צריך לומר 'ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים' ולא כמו שאומרים בכל שנה 'מן הזבחים ומן הפסחים'[63], וגומרין הסדר.

מקורות וציונים

(סקל"ו, עיי"ש בשעה"צ). אלא דהמהרי"ו (סי' קצג) הביא מהמהרי"ל דבמוצאי שבת ליו"ט לא סגי אם יאמר 'המבדיל בין קודש לקודש' כיון דלא אשכחן הבדלה זו בהדיא באורייתא [דהמבדיל בין קודש לחול מצינו בקרא: ויקרא י, י]. והנה בהבדלה ממוצאי שבת ליו"ט מוסיפין בהבדלה שלוש הבדלות נוספות [בין קדושת שבת לקדושת יו"ט וכו'] וביארו תוס' (פסחים קד, א ד"ה בעי) דמשום חיבת היום האריכו הבדלה זו כדי לומר פעם אחת ז' הבדלות [היינו דעשו כדעת האומר (פסחים שם) דצריך שבע הבדלות]. ולכן למהרי"ל הנ"ל כיון שכאן לא סגי לומר בין קודש לקודש, כתבו הפוסקים (ראה אליה רבה סקי"ט) דצריך לומר גם כאן [כשמבדיל לצורך עשיית מלאכה] את כל הנוסח שאומרים כשמבדיל על הכוס: 'בין קודש לחול וכו' בין קדושת שבת וכו' ברוך המבדיל בין קודש לחול' דכיון שצריך להזכיר שאר הבדלות יזכיר את כל ההבדלות שמזכירין במוצ"ש ליו"ט. ובדברי רבנו כאן נראה שחשש להזכיר עוד הבדלות [ולא סגי ב'המבדיל בין קודש לקודש' לבד] אך רבנו לא הזכיר את ההבדלות הנוספות ליו"ט, וצ"ע אם דעתו שאכן צריך להזכירם כהאליה רבה, או שאין צריך וסגי בשאר הבדלות שמזכירים בשאר שבתות השנה. ויתכן שמה שהזכיר שאר הבדלות אינו משום שחשש לקושיית המהרי"ל [-דלא מצינו בתורה הבדלה בין קודש לקודש] אלא דזה נוסח ההבדלה שעושים אף בשאר שבתות דנהגו לומר את כל נוסח ההבדלה [כן פסק במקור חיים (להחו"י סי' רצט שם) ובקיצור שו"ע (צו, ה)] וכמו שאנו נוהגים היום. ושלא כדעת המ"ב דסגי ב'המבדיל בין קודש לחול'.

61. ואם שכח ולא אמר אינו חוזר [דדינו כמו שכח 'אחת חוננתנו' בכל מוצאי שבת], מ"ב סי' תצא סק"ד.

62. ואם קידש כבכל ליל יו"ט ולא הבדיל ראה בסי' תעג ס"א ובמ"ב שם פרטי הדינים בזה.

63. משום ש'הזבחים' הכוונה לקרבן חגיגה שהיו מביאין בערב פסח, והיו אוכלין אותה קודם אכילת הפסח כדי שיהא הפסח נאכל על השובע, על כן מקדימים אמירת ה'זבחים' ל'פסחים', אך כשערב פסח חל בשבת אין מקריבין חגיגה זו [שאינו דוחה שבת] ונמצא שאוכלים פסחים בלא זבחים לפניהם, על כן מקדימים להזכיר את הפסחים (מהרי"ו סי' קצג. הובא בט"ז תעג סק"ט ומג"א שם סק"ל). ויש אחרונים שכתבו שאין לשנות משום שכוונת הברכה לשאר שנים שאין ערב פסח חל בשבת (ראה שע"ת שם סקכ"ז). ובסידור היעב"ץ (סדר ההגדה שם) כתב שאין לשנות הנוסח בשנה זו, משום דהלך אחר רוב שנים. אך כיום המנהג כהמהרי"ו.

ויה"ר שנזכה באמת לאכול זבחים ופסחים בירושלם ברנה, ועינינו תחזינה בבנין אפריון, על מכון הר ציון, הוד והדר בבית מקדשינו ותפארתנו, אמן.

ענייני
ערב פסח שחל בשבת

מגדולי הדורות

רבי משה פרובינצאלו

פסק הגאון כמוהר"ר משה פרובינצאלו נב"ת
על ערב פסח שחל להיות בשבת שנת שי"א לי"א
[נדפס בשנת של"ח]

ערב פסח שחל להיות בשבת ואין הבכורות יכולין להתענות בו ביום, אם יש להם להתענות יום אחד קודם לכן או לא יתענו כלל.

אשיב בקצרה ואומר כי למה שכתב הררי"ק (מהרי"ק שורש לב) על מי שנהג להתענות ביום שמת בו אביו, שכאשר אירע אותו היום בשבת משלימו ביום א' שלאחריו, בתענית מנהג זה של בכורות גם כן יש להקדימו, כי זה וזה מכח מנהג הם באים ודינן ראוי להיות שווה. אך ממקום שבאתי אומר אני כי הנוהגים שלא לתת תשלומין ליום שמת בו אביו שאירע בשבת, גם בשל בכורות לא ישלימוהו ביום אחר, כי מנהגם ביום מיתת אביו מוכיח שאין מנהגן לתת תשלומין לתענית מנהג.

אמנם למקדימין בתענית בכורות למתי יקדימוהו, אם ליום ו' הסמוך ליום י"ד או ליום ה' שלפניו, כתב הרוקח (סי' ע"ר) שיש להתענות ביום ה', גם מהאחרונים אחריו העתיקו דבריו, ונ"ל שדעת זה נוסד על דברי אומר שאין להתענות בערב שבת, אם כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, או משום דרכי האמורי.

והנה על הטעם הראשון כבר העלו בגמ' סוף פרק בכל מערבין (עירובין מא, ב), שהמתענה בע"ש מתענה ומשלים. פי' יכול להשלים אם ירצה עד צאת הכוכבים, גם הרשות בידו לאכול קודם לכן בהכנסת כלה, או תיכף אחר תפילה כטוב בעיניו, מכאן שמתענין בע"ש. וגם מכאן שאין מן ההכרח ליכנס לשבת כשהוא מעונה. גם לדרכי האמורי אין אנו חוששין בזה שהרי מעשים בכל יום שמתענים בע"ש, ולא עוד אלא שהטור בהל' שבת (סי' רמט) כתב היפך כל זה, ז"ל שם: יראה שדרך אנשי מעשה להתענות כל היום בערב שבת כדאיתא

בעירובין (מ, א) הני בני רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי. אלמא שדרך ת"ח להתענות בערב שבת ע"כ דבריו.

לכן נ"ל שראוי לבכורות להתענות ליום שישי, והסברא נותנת שכל שלא נוכל לעשותו ביומו נשלימנו ביום הסמוך אליו, כדרך שאנו עושין כשחל א' מהד' צומות בשבת שמתענים ביום א' שלאחריו, ואין מאחרין אותו ליום ב' עם שהוא יום יותר רשום לתענית, ובזה נ"ל שיבוטל טעם איזה יחידים האומרים שיש להקדימו ליום ה' להיותו יום תחנה ויותר רשום להתענות בו, מצורף למה שבודאי אין יום ה' עצמו יום תחנה, שאין אומרים תחנות בניסן.

וכן נראה מדברי הגאונים שיש להקדימו ליום שישי, שהרי אמרו ראש פרק קמא דמגילה (ב, א) על תענית פורים כשחל בשבת, שמקדימין אותו ליום ה', לפי שרגילין בתענית לומר סליחות ותחנונים ודבר זה אי אפשר לעשותו בערב שבת, שלא יוכלו לטרוח בצרכי שבת, ע"כ מהגאונים כמו שהביאו דבריהם שם במרדכי ובראב"ש ובר"ן, וכן הביא הטור בהל' פורים (סי' תרפו).

הרי לך בפירוש שאילו היה אפשר לעשותו בערב שבת שלא יעכבו הסליחות והתחנונים, היו עושין אותו בערב שבת להיותו יותר קרוב ליום הראוי, א"כ בתענית בכורות שאין שם תחנונים יש להקדים ולעשותו ביום שישי הקרוב לערב פסח, כך נ"ל מהרא"ש ור"ן ובעל הטורים אשר מימיהם אנו שותים, מצורף למה שנמשכו אחר הגאונים. אף כי למה שאנו בודקים בליל ו' ומבערין החמץ ביום ו' כאילו הוא ערב פסח, יפול יפה התענית בו ויכוונו המעשים. ואילו היינו מבערין החמץ בערב שבת והבכורות אוכלין בו היו המעשים נראין כסותרים, ודי בזה על דעתי לקרב התענית ולא לרחקו, יהי אלקינו קרוב אלינו בכל קראנו אליו.

[**וכן** נמצא בשו"ע שלו (סי' תע): ונ"ל משה פרובינצאלו שיש להתענות ביום ו' וכן נמצא כתוב במחברת רבינו מנחם לבית מאיר ז"ל (מגן אבות ענין כ"ג)].

ועל דבר הבדיקה והביעור, פשוט הוא שיש לבדוק בליל ו', ואחר הבדיקה יבטלו כדרך שעושין בלילות הבדיקה של כל שנה, וביום שישי יבערו החמץ וישרפוהו באותה שעה ובאותו זמן ששורפין בערבי פסחים של כל שנה, אלא שאינו צריך לשוב אז ולבטל ולומר כל חמירא וכו', והמבטלו ג"כ אינו מפסיד.

ומשייר מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום שבת. ונ"ל לעצה טובה שהמבשלין בשר לשבת או דברים אחרים המותרים לאוכלם בפסח, טוב שיבשלום בכלים של פסח ויחתכו מהם מה שיקחו לצורך שבת בסכינין של פסח, כדי שהנותר מהם יהיה ראוי לאכלו בפסח.

וביום שבת מקדימין והולכין לבהכ"נ ומתפללים, כדי שיאכלו סעודתן בארבע שעות, ויקנחו הקערות אם אפשר להן בעת אוכלם בפת או באצבע, או ע"י כלבים וחתולים שיתנום לפניהן, והמפה שעל השלחן ומפות יד שיש לכל אחד ואחד, מנערין אותן יפה יפה לפני תרנגולין אם אפשר להן, ואם לאו ינערו הפרורין ויקבצום ויניחום עם שאר הפת הנותר שם.

והרשות ביד כל אחד ליתן החמץ הנותר לגוי במתנה, אבל מועט, שיוכל לאכלו ולא יצטרך לצאת בו בשבת. והמפה והקערות יניחום כמו שהן עם שאר הכלים של כל השנה נעלמין מהעין, גם אם ירצו שלא ליתנו לגוי הרשות בידם, אך יצניעוהו במקום שלא יוכלו הכלבים והחתולים או עכברים לגוררו משם, נעלם מן העין, עד מוצאי יו"ט שני, ר"ל עד ליל ג', ואז במוצאי יו"ט בערב יעשו מדורה לעצמה וישרפוהו ויפזרו האפר והגחלים לרוח, או יטילום למים עד שלא יהנו מהם. וכן צריך לעשות למה שיוותר בקערות אם לא קנחו אותם בשבת. ואלו ואלו, הנותנים חמצם לגויים במתנה כאמור, והמצניעים אותו כאמור, אחרי שעשו ממנו קודם לזמן אסורו ביום שבת כפי רצונם כמו שאמרנו, יבטלוהו בלבם ויחשבו שכל חמץ שיש ברשותם בין שראו אותו ויודעים בו בין שלא ראו אותו ולא יודעים בו, שיהיה בטל ונחשב כעפר. ואם ירצו לומר בפה כל חמירא דאיכא ברשותי וכו' נ"ל שהרשות בידם, שאין כאן דבור לענין מלאכה כלל.

זה דעתי בסדר השנה הזאת, אשר היא שנת ה' אלפים ושי"א ליצירה, שאירע בו ע"פ בשבת, נדרשתי לאשר שאלוני להעלותו על ספר, אני הצעיר משה בכמ"ר אברהם פרובינצאלו ז"ל, כותב היום יום ד' י"א ניסן שנת שי"א לפ"ק פה מנטובה

דרך החיים

דין ערב פסח שחל להיות בשבת

מספר 'דרך החיים' לבעל 'נתיבות המשפט'

א. ארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין ליל י"ג ואומרים כל חמירא וכו', ומבערים הכל מלפני השבת, ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת, דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינה יכולה לעשותה לא במצה ולא בחמץ, ויקיים סעודה ג' במיני פירות או בבשר ודגים, ואם אין לו יעסוק בתורה במקום סעודה שלישית, (סי' תמד).

ב. ומבערין החמץ בע"ש קודם חצות, ואינו מבטלו בשעת שריפת החמץ, רק בשבת אחר האכילה יאמר כל חמירא וכו' (שם).

ג. אין מבשלין לשבת זה דייסא ושאר מיני קמחים, מפני שנדבק בקדירה ויצטרך הדחה בשבת, ואם עבר ובישל ונדבק בקדירה ואי אפשר לקנחו, יש להדיחו מעט להעביר החמץ, אבל אם לא נדבק חמץ בקדירה אסור להדיחו בשבת, רק מקנחו באצבעו (שם).

ד. אחר שאכל ביום השבת סעודת שחרית ינער המפה שאכלו בו, ויקנח הקערות באצבע, ויטמינם מן העין עם שאר כלי חמץ בחדר שאינו בא שם ביום טוב. ואם נשאר פת יכול ליתנו לעכו"ם בשבת במתנה (שם). ואם אין עכו"ם יכול לזרוק לביה"כ או למים. אם לא בעיר שאינה מעורבת דאינו רשאי להוציאו מביתו, אזי כופה עליו כלי עד אחר יו"ט ויבערנו, דביו"ט דכבר נאסר בהנאה אסור לטלטלו (עיין בספרי מקור חיים שם).

ה. אם שכח למכור החמץ בע"ש יתן החמץ במתנה לעכו"ם בשבת עם החדר במסירת מפתח, אם יודע שהעכו"ם יחזור לו אחר פסח. ואם לאו, ימכור החדר עם החמץ בשבת ויקנה לו עם מסירת המפתח, ואם אין מפתח בחדר זה

ימכור לו בלא מפתח. ולא יכתוב לו שטר, רק יתן לו העכו"ם הכסף ויתנה עם העכו"ם שבכסף בלא שטר יקנה החדר, ולא יקבל הכסף בידו רק יתן לתיבתו. ולא הוי כמקח וממכר כיון דאין עושה רק להנצל מאיסור חמץ (א"ר ופמ"ג סי' תמד).

ו. אם מבשל לשבת זה בכלי פסח, אין לערות רותח לתוך כלי חמץ אם לא שרוצה שלא לשמש בקדירה זו שעירה בפסח עד לאחר פסח (פמ"ג שם).

ז. אם שכח בערב שבת להפריש חלה מן הפת של שבת אין תקנה לאותו פת[64]. דבשאר שבתות, אם שכח אוכל והולך ומשייר מכל פת חתיכה, ואחר שבת מפריש חלה מן החתיכות שמשייר, כמו שנתבאר בדיני חלה [א.ה. כן הדין בחלת חו"ל, אך לא באר"י]. וערב פסח שחל בשבת אי אפשר לעשות כן, דאי אפשר לשייר דצריך לבערו, לכן אין תקנה לאותו פת ואסור לאכלו.

ח. אותם הכלים החמוצים והשלחנות החמוצים מותר לטלטלם ולהוציא מביתו בשבת, אבל לסדר השולחנות שרוצה לאכול עליהם בלילה לא, משום דהוי כמכין משבת ליום טוב, אבל אם רוצה לאכול סעודה שלישית שאז אסור לאכול חמץ, יכול להערים ולסדר אותם כדי לאכול עליהם, וכן מותר לסדר אותם כדי שלא יהא נראה כחורבה, דהוי מכין לשבת עצמו (פמ"ג סי' תרסו).

ט. סעודה ג' בשבת אינו יכול לקיימה בפת כי אסור לאכול חמץ, וגם מצה אסור לאכול בערב פסח, אבל יכול לקיימה בתבשיל כגון 'קנעדלי"ך', אבל דבר שהיא מטוגן בכלי כגון 'קעזלי"ך' אסור לאכול, וגם 'קנעדלי"ך' אסור לאכול משעה עשירית ולמעלה, ולכן אם רוצה לאכול משעה עשירית ולמעלה סעודה ג' אינו יכול לקיימה רק בפירות או בבשר ודגים (סי' תעא).

64. הגה"ה מרעק"א: נ"ב ואני כתבתי בגליון המג"א (סי' תקו סק"ח) להתיר להפריש חלה ולהאכילו לכהן קטן פחות מבן ט', או לגדול שטבל לקריו.

המהרש"ם

נדפס בקובץ 'תל תלפיות' ח"ד, שנת תרנ"ו, סי' עג

סדרתי ההלכות אשר עלו ברוחי על ערב פסח שחל בשבת

א. מבואר באו"ח (סי' תמד ס"א-ב) דאם חל י"ד להיות בשבת בודקין ליל י"ג בברכה ומבערין הכל מלפני השבת, וטוב לבער בערב שבת קודם חצות כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים, ולא יבטלנו עד השבת בשעה ה'. ומלשון הטוש"ע משמע דאין צריך להחמיר לבער בשעה חמישית אלא גם בשעה ששית שרי, כיון שהוא רק גזירה אטו שאר שנים אין לגזור אלא אטו דאורייתא דהיינו אחר ששה שעות, ולא בשעות דרבנן דהוי גזירה לגזירה, דכבר אמרו בירושלמי (פ"ב דשביעית ה"ד) אין מחדשין על הגזירה וכו' אין מוסיפין על הגזירה וכו'. והנה בזכור לאברהם הספרדי (אלקלעי, ח"ג או"ח אות פ' ס"ק קיב) כתב דנראה לכאורה דה"ה אם יש לו חמץ למכור, טוב למכרו קודם חצות כדי שלא יטעה בשאר שנים, ונ"ל דבמקום פסידא שצריך למכור עוד חמץ כל היום כמו בעלי חנויות ושענקין מוטב למכור החמץ לעכו"ם בסוף היום שיסגור המקום וימסור המפתח לעכו"ם.

ב. וראיתי בספר דברי שאול להגאון דלבוב ז"ל (דרוש לשבת הגדול) שחקר בדין ערב פסח שחל בשבת ומוכר החמץ בערב שבת, ורוצה להשתמש עוד בחמץ הנמכר עד יום שבת בבוקר ושותים יי"ש ושכר וכו', והביא בשם ספר לוית חן (יתרו, לב, ב) דמי שמוכר בחול שיחול הקנין בשבת שרי ואין זה בכלל קנין בשבת, והכי נמי יכתבו בשטר מכירה שיחול הקנין בשבת עיי"ש. ובאמת כבר נסתפק בזה בשו"ת רע"א (מהדורא קמא סי' קנט) ופלפל בזה בסוגיא דיומא (יג, א), וזה כמה שנים מצאתי בריטב"א (יבמות צג, ב) דבתורם בערב שבת שיחול בשבת ואז יהיה מוקף שרי, ועי' בספר ישרש יעקב (דרימר, יבמות שם) מה שכתב בזה, וכ"ה בירושלמי (פ"ז דדמאי ה"ד) ופני משה (שם), עומד אדם מערב שבת ואומר ה"ז תרומה למחר, ואף דריב"ב פליג, הרי פריך עלה ממתני' ומסיק שחזר בו ריב"ב עיי"ש, וכ"ה בירושלמי דשבת

(פי"ח ה"א). ובתרומת הדשן (סי' רסט) האריך בדין פדיון הבן בחל יום ל"א בשבת, דאין פודין בשבת, וצידד דיוכל לפדות מערב שבת שיחול הפדיון בשבת, ודחה דאיך יעשה עם הברכות והסעודה עיי"ש. ועיין מג"א (סי' שלט סק"ח), ומוכח דמשום איסור פדיון שרי בכה"ג. אבל בתשובת מהר"י מברונא (סי' קכא) מבואר דבכה"ג אסור משום משא ומתן, והביא בשם גדולים שהתירו בכה"ג וצידד די"ל דלא דמי למקח וממכר דאסור אפילו בכה"ג דשא"ה דאם נתעכלו המעות בינתיים לא חל הקנין, משא"כ בפדיון עיי"ש. ומוכח דבקנין אסור בכה"ג, וי"ל דלא דמי לתרומה דסגי בדיבור בעלמא. ויש להעיר מהא דפסחים (סו, ב) דפריך היכי מצי מקדשי ליה וכו', והרי י"ל שהקדישו בע"ש שיחול בשבת, ועל כרחך דגם בכה"ג אסור.

ומ"מ בנדון דידן שדעת החק יעקב (סי' תמד סק"ח) ואליה רבה (שם סק"ה) דגם אם שכח למכור חמצו בערב שבת מותר למכרו בשבת כיון שעושה רק להנצל מאיסור, ואף דבמשבצות זהב (שם סק"ה) פקפק בזה והניחו בצ"ע, מ"מ בכה"ג שעושה מערב שבת שיחול בשבת י"ל דלכו"ע שרי, אבל לענ"ד יש להתנות עם העכו"ם הקונה שהוא מוכר מעכשיו מה שישאר בשבת שעה ה' מהחמץ, דכיון דמדאורייתא שרי גם בשבת והקנין חל בדיעבד עכ"פ, א"כ גם מדאורייתא יש ברירה, כמ"ש הרשב"א בתשובה (ח"ב סי' פב) דהיכי דחל עכ"פ מכאן ולהבא לא תליא בדיני ברירה. ועי' נתיבות המשפט (סי' סא סק"ג) ומקור חיים (סי' תלד) ותשו' בית אפרים (או"ח סי' מה; יו"ד סי' עא; אה"ע סי' קו), ויש ראיה לזה מדברי הרמב"ם וכסף משנה (פ"ח ממעשר שני הט"ו) ותוי"ט (סוף פ"ב דמעשר שני) עיי"ש ודו"ק.

[**ועי'** במראה הפנים על הירושלמי שם, ועי' תשו' הריב"ש (סי' רכח, באמצע התשובה) דמוכח דדוקא באמר בפירוש שיחול משעת הבירור ואילך מהני בכה"ג, ועי' רשב"א (ב"ק סח, ב) ובבית שמואל (אה"ע סי' קמא ס"ק סא) בשם רשב"א גופא, ועי' תשובת בית שלמה (חו"מ סי' יח)]

ולגבי איסור דרבנן, הרי קיי"ל דבדרבנן יש ברירה ובפרט לפי מ"ש הבכור שור (פסחים כא, א) דמכירת חמץ דהוה הערמה מהני רק משום דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, א"כ בדרבנן אמרינן דיש ברירה למפרע.

ג. באשל אברהם (סי' תמד סק"א) כתב דבחל ערב פסח בשבת אין לסדר המצות וכלים ליו"ט עד הלילה דאין שבת מכין ליו"ט. ולפי מש"כ בא"א (ריש סי' תקג) יש להקל ע"י עכו"ם. ואף שכתב כמסופק כדרכו הטוב, מ"מ מסתבר להקל, ואם יש קצת צורך לשבת עצמו אפילו רק משום גוי יש להקל גם בישראל, כמ"ש המג"א (סי' שב סק"ו) ועיי"ש מחצית השקל.

ויש לעיין אם מותר דרך הערמה, כי יש מקומות חלוקים בזה. ועיין סי' תקסה ובט"ז (סק"ג) ומג"א (סק"ד), ובסי' שיד במג"א (סקט"ז), וסי' שלט (סקי"ג), ועי' שבת (צה, א) הרוצה לרבץ. [עיי"ש רש"י (ד"ה אשה חכמה) אשת ת"ח. ור"ל כמ"ש המרדכי (פ"ב דביצה רמז תרנו) דדוקא באשת ת"ח שרי הערמה] וצ"ע, ועיין מ"ש לקמן (אות ד) בשם אליה רבה (סי' תעג אות יד), דמותר לשרות החזרת בערב פסח שחל בשבת שלא יכמוש, וצ"ע שהרי הוא לצורך הלילה, עיין משבצות זהב (סי' תמד סק"ב), ולכן יש לעשות ע"י עכו"ם. ויש להביא ראיה להאליה רבה מסוף פ"ג דסוכה (מב, א), מקבלת האשה מיד בנה ומחזירתו למים בשבת, והוא רק לצורך מחר, ואולי רק להחזיר דלא מינכר כל כך, ולפי"ז אם שרה החזרת בערב שבת ואם יהיה כבוש מעת לעת יפסל, י"ל דמותר להגביה ולהחזירו בשבת, וצע"ק די"ל דבהגבהה מינכר טפי, ועיי"ש בכפות תמרים (סוכה שם) ובמשבצות זהב (סי' תרנד סק"א).

ד. עוד כתב שם (אשל אברהם סי' תמד סק"א) דמצות מצוה אסור לטלטלה בשבת ערב פסח כיון דאסור באכילה, ושאר מצה יכול ליתן לעופות, ור"ל אם דעתו לכך, דאל"כ אסור שאינו עומד לכך, כמ"ש בא"א (סוף סק"א), וכן הוא להדיא בא"א (סוס"י תעא סק"ח), ועי' מג"א (סי' שח סקנ"ד) ומחצית השקל ודגול מרבבה (שם).

ומה שכתב עוד האשל אברהם (שם) דשאר מצה יכול יתן לעכו"ם, משא"כ מצת מצוה אין [רוצה] ליתן לעכו"ם. עי' ט"ז (סוס"י קסז סקי"ח) בשם רקנטי (טעמי המצות עא, א) דיזהר שלא יתן ממנה לעכו"ם. ואולי י"ל דבהזמנה לבד למצת מצוה ליכא איסור בזה, דהזמנה לאו מילתא היא, ולכן הוצרך לטעמא דאינו רוצה בזה. אך לפי"ז גם בשאר מצות אם אין דעתו ליתן לעכו"ם י"ל דאסור לטלטלם, כמו חלב דאסור לטלטלו בשבת, כמ"ש המג"א (שם) מהא דסי' תצט (סק"ט), ועי' ב"י (סוף סי' תנז) בשם הגמ"י דמותר לטלטל החלה מהא דמטלטלין הלוף מפני שראוי לעורבין אע"פ שאין לו עורבין, והכי נמי אע"פ שאין שם כהן, והב"י כתב דתליא בפלוגתת הפוסקים (שבסי' שח), ועי"ש בשו"ע (סכ"ט).

ויש להעיר עוד דהא מצה ראוי ליתן לקטן שאינו יודע לספר ביציאת מצרים, כמ"ש הרמ"א (סי' תעא ס"ב), ועי' שואל ומשיב (מהד"ת ח"ב סי' עז).

גם יש להעיר דהא בבין השמשות היה ראוי לאכילה, דבליל י"ד מותר לאכלה ואין מוקצה לחצי שבת, ועי' ט"ז (סי' שי סק"ג) ומג"א (סי' שלא סק"ה). ולפימ"ש הבאר היטב (סי' תעא סק"ה) בשם שיירי כנה"ג דרבים נהגו שלא לאכול מצה מר"ח, יש מקום לומר דמה"ט הוי מוקצה, אבל הרי מבואר באליה רבה (סי' תעג סקי"ד) דבערב פסח שחל בשבת מותר ליתן החזרת במים שלא יכמוש, כמ"ש בסי' שכא

(סי"א), ואף דהתם מיירי שראוין לאכילה ביומו, וחזרת אין אוכלין בערב פסח כמ"ש הרמ"א (סי' תעא ס"ב), מ"מ אינו מדינא אלא יש שנהגו כן, ולמה מותר בטלטול עיי"ש, וצ"ל דכיון שאינו מנהג פשוט לכל העולם ויש מקילין בו, לכן שרי בטלטול וא"כ ה"נ בזה. ואי נימא דהמצה אינה ראויה כלל לאכילה מפני המנהג, א"כ יתבטל העירוב תחומין שעושים במצה שבבית הכנסת בערב פסח שחל בשבת, שהרי אינה ראויה לאכילה, ובעל כרחך דכיון שאינו אלא מנהג בעלמא חזי לאכילה.

ה. כתב האליה רבה (סי' תמד סק"ג) בשם מהר"ם, יש מאנשי מעשה שמבשלין כל התבשילין לשבת בכלים של פסח, ואין לערות התבשיל מהקדירה לקערה של חמץ כשהיד סולדת בו בתבשיל, אלא יערה לכלי שני של פסח, ומשם יערה לקערות של חמץ, ור"ל דאם מערה לכלי חמץ איכא חשש משום ניצוק חיבור, אבל מ"מ בדיעבד אין איסור, ועיין ט"ז (סוסי' תנב) ובחק יעקב (סי' תנא סקנ"ה), ועיי"ש באליה רבה (סי' תנא סק"מ) דחשש ניצוק חיבור הוא בשופך לתוך איסור בעין, משא"כ הכא ליכא אלא בלוע שבכלי, וגם קודם פסח הוא היתר ולכן בדיעבד שרי עיי"ש. ועי' פמ"ג (א"א סי' תמד סק"ד). ומי שמטמין בכלי חרס חדשים צריך ליזהר לבשל מים בקדירה קודם שבת, וכמ"ש [ברמ"א] (סוס"י תקב ומג"א שם סקי"ד) דמהאי טעמא מבשלין מים בקדירות קודם פסח, משום דבבישול ראשון (מתחמם) [מחסם] הקדירה, ואם הכלי חרס מצופה (גלזיר"ט) אין חשש בזה כמש"כ המג"א שם.

ו. אם שכח להפריש חלה מערב שבת מהלחם חמץ שאפה לשבת, עיין מג"א (סי' תקו סק"ח) שאין לו תקנה, וע' באר היטב (רי"ס תמד) ושערי תשובה (שם סק"א) בשם שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קלג), ועיין מ"ש בהגהות נתיב חיים (סי' תקו מג"א סק"ח) בזה, ובשערי תשובה הביא עוד בשם פנים מאירות (ח"ב סי' צז) דיש להתיר בהפרשה וליתן לכהן קטן, אבל המעיין בפנים מאירות שם (ח"א סי' ל באמצע התשו') שדחה בעצמו היתר זה, והוכיח דגם בדרבנן אסור, ואם שכח והפריש אם אין לו פת אחר יש להקל בדיעבד, ואם יש לו אחר אסור, עיי"ש באורך, וראיתי בהגהות כת"י של הגאון בעל שואל ומשיב שתמה שסותר בעצמו (בח"ב סי' צז), והשערי תשובה לא הזכיר מזה, ועי' במשב"ז (סוס"י תנח) מ"ש בזה.

ועי' בשו"ת ספר יהושע (סי' רלב, נדפס בפסקים וכתבים אחר סי' י), שהאריך בזה והעלה שיוכל ליתן לעכו"ם החלה במתנה בלא תנאי, ויבטיחהו שאחר הפסח יתן לו ריוח, וישמרהו העכו"ם, ועוד י"ל שיפריש פחות מכזית וכו', יעו"ש היטב, וגם בנתיב חיים העיר בזה שישייר פחות מכזית ויכפה עליו כלי עד מוצאי יו"ט וכו', וכל אלה דרכים דחוקים. ולכן כתב בתשובת כנסת יחזקאל (סי' כג) דיש לכל איש

להזהיר את ב"ב בערב שבת הזה, ולהזכירם בהפרשת חלה, והוא בכלל מ"ש במשנה (פ"ב דשבת מ"ז) צריך אדם לומר בערב שבת עשרתם וכו', ואין נזהרים בכל השנה משום דחלת חו"ל אוכל והולך וכו', משא"כ בשבת זה.

ז. יש ליזהר לצלות הזרוע בערב שבת, ואם שכח אין לצלות בליל יו"ט ולהשאירה גם לצורך ליל ב', אלא יצלה ויאכלנו שחרית, דאין אוכלין צלי בלילי פסחים כמ"ש המג"א (סי' תעג סק"ח), ועיי"ש בשערי תשובה (סק"י) בשם כנסת יחזקאל (סי' כג), וכן בליל ב' יעשה כן, והביצה יבשל ויאכלנה בלילה, וגם החרוסת צריכין להכין בע"ש, דביו"ט אין לדוך תבלין כדרכן, כ"ה במשבצות זהב (סי' תמד סק"ב), ולפי"ז אם שכח מותר לדוך ע"י שינוי, אבל לפ"ז אסור לעשות הרבה בכדי שיהיה גם לצורך ליל ב' דהוי מכין מיו"ט לחבירו, ולכן יש ליזהר לעשותן מערב שבת.

ח. מי שנזהר תמיד בסעודה ג' יפסיק סעודת שחרית לשנים, ויקום וילך מעט בינתים, כמ"ש המג"א (סי' רצא סק"ו) ובמחצית השקל כאן (סי' תמד סק"א), וגם יאכל אח"כ בשר ודגים או מיני פירות לצאת חובת סעודת ג', ועי' מג"א (סי' תעז סק"ד) בשם סמ"ק (מצוה ריט) דמי שאינו נזהר בה כל השנה גם בערב פסח לא יאכל סעודה שלישית, וצ"ל דר"ל דלא יחלק סעודתו לשנים, ובמ"א (סי' תמד סק"ב) הביא בשם מהרי"ל (הלכות ע"פ, אות טו) שהיה ראוי לעשותה במצה מבושלת אבל לא ראיתי נוהגין כן. ובזכור לאברהם (אלקלעי, ח"ג או"ח אות פ ס"ק קיד) הביא בשם תשובות בית דוד (משאלוניקי, סי' רמח) דאיסור מצה מבושלת בע"פ אינו אלא כשנתבשלה בע"פ, אבל נתבשלה קודם י"ד מותר, דלא חל עליה שם איסור כלל עיי"ש, ועיין שו"ת יד יוסף (סי' כה), ולפ"ז בחל ערב פסח בשבת ובשלו המצה בכלי ראשון בערב שבת היה מותר לצאת י"ח סעודה ג' ולברך המוציא, וכמ"ש בסי' קסח (ס"י) דאם יש בפרוסה כזית מברך המוציא ובהמ"ז, ומדברי מג"א בשם מהרי"ל הנ"ל לא נראה כן, ובתשובת רדב"ז (ח"א סי' תפט) מבואר שהיה נוהג לאכול סעודה ג' בערב פסח שחל בשבת מצה עשירה כזית בנט"י והמוציא ובהמ"ז, ובברכי יוסף (סי' תמד דין א) תמה דגם אי נימא דבשבת קובע מ"מ צריך כביצה, ולכן פסק לאכול יותר מכביצה בקביעות עיי"ש.

ובגוף הדבר אם שבת קובע בפת הבאה בכיסנין, עיין ברכי יוסף (סי' קסח סק"ד) ושערי תשובה (סי' קסח סק"ט) שנחלקו בזה הגדולים, והברכ"י עצמו הכריע שם כדעת הגינת ורדים (כלל ג סי' יא) דאינו קובע, וא"כ פסקו כאן צ"ע.

[ואגב אכתוב במה שפקפקו המג"א ואליה רבה בדין חרימזלי"ך של קמח מצה טחונה, אם דינו כלחם לענין המוציא, אך לפמ"ש בגן המלך (סי' סד) דמצות הדקות דינם כפת הבאה בכיסנין מפני שהם כעכים יבשים שכוססין, אלא לפי

שעושין אותם ללחם של פסח דינו כפת, וא"כ מה שעושה ממנו מין טיגון איגלאי למפרע שלא היה עומד ללחם, כמ"ש כה"ג בתוס' חגיגה (ד, א סוד"ה לא נצרכה וכו'), אבל התם כיון דמית איגלאי מילתא שלא היה עומד לשחרור וכו' עיי"ש, ולכן מברך במ"מ ולא דמי לפירורי לחם גמור. ובמקום אחר העירותי בדברי תוס' הנ"ל, מהא דמנחות (קב, א) מעילה משום קדושה וכו' לבתר דפקעה, ועי' רש"י ותוס' שם, ומוכח דלא אמרינן איגלאי מילתא למפרע, ועיין רש"י כריתות (כד, ב ד"ה הא אינו), ועיין תשובת הר הכרמל (או"ח סי' יז) מ"ש בזה ע"ד תוס' הנ"ל, ועי' שער המלך (פ"ב מחגיגה ה"א), ואכמ"ל].

ועי' תשובת משיבת נפש (צינץ, סי' ד), שפסק ג"כ דבחרימזלי"ך של קמח מצה כתושה מברך במ"מ, גם לעקיך הנאפה מקמח מצה כתושה אין לו דין לחם ומברך במ"מ, עיי"ש באורך, ולכן דברי הברכ"י צ"ע. אך לפי מ"ש בזכור לאברהם (שם ס"ק קכג) דמיירי במי פירות עם רוב מים יש ליישבו, אבל אין לעשות מצה עשירה כזו מחשש חמץ, כמש"כ בסי' תסב, ובתשובת מהר"י אסאד (יו"ד סוס"י ה) כתב דבקוגל וקנייד"ל אחר חצות אינו אומר לא איסור ולא היתר, ובשם מגן האלף דבמצה מבושלת אסור, ועי' פמ"ג (א"א סי' תעא סק"ח) שפסק להתיר קניידל"ך מבושלים מקמח של מצה, אבל במטוגן באלפס בשמן צ"ע. ובחיי אדם (כלל קכט, יד) התיר גם חרמזלי"ך מטוגנים, וכל זה קודם שעה עשירית, אבל מתחלת שעה עשירית לכו"ע אסיר, והיינו רביע היום בשעות זמניות.

ט. כתב החק יעקב (סי' תמד סק"ח) דאם שכח למכור חמצו בערב שבת ומונח בחדר מיוחד, יתן החדר במתנה עם מסירת המפתח, ואפשר דאפילו במכירה שרי, כיון שעושה רק להנצל מאיסור חמץ, וכמו שכתבו כה"ג בתוס' עירובין (סו, א ד"ה יפה) לענין שכירות רשות בשבת, ומ"מ בדאפשר במתנה עדיף, וכ"ה באליה רבה (סי' תמד אות ה), ובמשבצות זהב (שם סק"ה) הניח בצ"ע, דשאני שכירות בעירובין דהוי רק היכרא בעלמא להתיר טלטול, משא"כ כאן הוי מקח שנעשה באיסור.

ולענ"ד יותר נכון שיפקרנו ויאמר לעכו"ם לזכות בו, דהא גם מתנה אסור ליתן בשבת אלא לצורך שבת, כמ"ש המג"א (סי' יג סק"ח; סי' שו סקט"ו), וכ"ה להדיא ברמב"ם (פ"ל מהל' מכירה ה"ז) המוכר או הנותן בשבת וכו' אע"פ שמכין אותו מעשיו קיימין וכו' עיי"ש, ואף דבפירוש המשניות להרמב"ם (פ"ג דסוכה מי"א) מבואר להיפך, מ"מ בחיבורו חזר בו, וגם לפמ"ש הבית מאיר (אה"ע סוס"י מה) לחלק בין קרקע למטלטלין, מ"מ בנידון דידן הרי צריך להקנות גם הקרקע, ולכן נכון יותר להפקיר דשרי בשבת גם מדרבנן למג"א (סי' יג שם), וכ"ה במאירי שבת (קכז, ב) בהא דהואיל דאי בעי מפקיר נכסי, ואפילו זכה בו אחר מאיליו הוא זוכה עכ"ד, ואף

דבשער המלך (פ"ח מלולב ה"ב) כתב דאסור מדרבנן, ושכ"ה ברמב"ן (פסחים ד, ב), ועי' תשובת רע"א (מהדו"ק סי' קעד) מה שכתב בזה, ותשובת עבודת הגרשוני (סי' כה) פסק דמותר להפקיר וגם ליתן במתנה, עכ"פ יותר יש להקל בהפקר מבמתנה. ועוד יש לדון דהא מבואר בעירובין (עא, א) גבי ביטול רשות דלב"ה משתחשך, מ"ט נעשה כאומר כליך אצל יפות וכו', ופירש"י (שם ד"ה כלך) כיון דבטיל השתא גלי דעתיה דמעיקרא בשריותא ניחא ליה, אלא ששכח ולא עירב, ולא הו"ל אקנוי רשותא בשבתא וכו', ולאביי טעמא דבית הלל אסתלוקי רשותא בעלמא הוא ושרי בשבת עיי"ש, וה"נ בזה לשני הטעמים יש להקל בעלמא, ועיין קצוה"ח (סי' רסב סק"א) ונתיבות המשפט (שם).

החזון איש

סעודות ערב פסח שחל בשבת

נדפס בקובץ אגרות ח"א, קפה

סעודת ליל שבת, בשר, דגים בכלי חמץ נקי, ולא לערב בהם שום חמץ ולא שום קטניות ולא אורז, רק ירק או תפוחי אדמה, או רוטב נקי.

בבקר מאכלים קרים חלב, גבינה, ביצים, פירות, מיץ, לא אורז, לברך ברכת המזון ולהפסיק חצי שעה, ולאכול כזית פת עם מיץ וכיו"ב, ולגמור בשעה 8:30.

אחר מנחה לאכול בשר ודגים ותבשיל פסח, הקדירה וכל כלי סעודה של פסח.

לנער שחרית את המפה מפירורי חמץ, ולהוציא הכלים למקום הנמכר.

לדקדק שלא ישאר חמץ, ולבטל בשביל זה לחם משנה, רק לצרף מצה בשביל לחם משנה.

משך חכמה

מצאנו מן הראוי להביא את דבריו הנפלאים של בעל המשך חכמה (במדבר ט, ה-ז) בענין הקרבת הפסח בער"פ שחל בשבת

"ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו בני ישראל" (במדבר ט, ה)

הנה היו שש מאות אלף מבן כ' גברים, ולמאן דאמר נשים בראשון חובה (פסחים עט, ב) אם כן היו כפליים, וכהנים לא היו רק אהרן ושני בניו, דנדב ואביהוא מתו, ופנחס לא נתכהן עדיין, וכן משה. ואם כן שלושה כהנים היו צריכים לעסוק בעבודת רבבות פסחים בזמן קצר, אם כי מצאנו לאהרן שהניף כ"ב אלף לויים ביום אחד, יעויין פתיחה לאיכה במדרש (איכה רבה פתיחתות, כג), בכל זאת הוא פלא יותר גדול. לכן דייק השי"ת (פסוק ג) "בין הערביים תעשו אותו", שבזמן קצר מחצות היום עד הערב, והכפיל הכתוב (פסוק ה) "ויעשו... בין הערביים", כי הוא פלא גדול. ולכן צוה השי"ת בשנה זו, שראש חודש ניסן היה באחד בשבת, והיה הפסח בשבת, דאז לא הוצרכו אהרן ובניו להקטיר האימורים עד ערב, דחלבי שבת קרבין ביום טוב. אבל בקביעות אחרת היה להם להקטיר בין הערביים, דחלבי חול אין קרבין ביום טוב, וזה אי אפשר כלל. ולפי זה אתי שפיר מה שנסתפקו בני בתירה (פסחים סו, א) אם פסח דוחה שבת, היינו על הקטרה נסתפקו.

"ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא: ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל" (שם ו-ז)

ובגמרא (פסחים צ, ב) שהיו טמאים שחל שביעי שלהם בערב פסח, וזה "ביום ההוא" דאין יכולים לעשות, אבל למחר יכולים לעשות. ונתקשו הראב"ד אמאי לא הזו וטבלו עליהם, ותירץ הסמ"ג (עשין רכד) דאז היה ראשון בניסן בראשון למעשה בראשית. ואם כן היה ערב פסח בשבת, והזאה דאינה דוחה שבת היה גזירה קדומה בימי משה.

ולפי זה אתי שפיר, דרבינו תם פרק מעשר בהמה (בכורות נו, א תוד"ה אין) פירש, דאיך היו יכולים זבים ליטהר במדבר ולהזות מי חטאת על הטמאים, הא אין מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד, ותירץ דמן הדין קמא קמא בטיל, ורק מגזירה, יעויין שם. ונראה לומר דהיו אסורים בפסח ובקדשים, והם היו אסורים בבשר תאוה, לכך לא גזור. ולפיכך אמרו מדוע הגזירה דהזאה גזרת, וגזירה דיטהרו בנהרות שנוטפין רבו עליהן לא גזרת משום אכילת קדשים, ותירץ להם דאיכא תשלומין לפסח שני.

עוד יש לומר דהגמרא בפרק ג דזבחים (לב, ב) אמר דצבור טמאי מתים שנעשו זבים, הואיל ודחויה להאי דחויה להאי, יעויין שם. ותוספות פירשו בסוף פרק קמא דקידושין (לז, ב ד"ה הואיל) דמה שלא עשו פסח במדבר משום שהיו ערלים, ועל כרחך לומר דמילת זכרים הנולדים במדבר עיכבה אותם מעשיית הפסח. וכיון, הואיל והותרה לעשיית פסח בערלות על פי הדיבור, תהא מותרת נמי לעשות פסח בטומאה. ורק שהלויים לא היו ערלים, כי הם מלו במדבר כמפורש בספרי (בהעלותך פיסקא סז) "כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו" (דברים לג, ט) זו ברית מילה. ואם כן לא הותרה ערלות אצלם, ולכן שאלו "למה נגרע" - אטו משום שמולים אנחנו "נגרע מהקריב וכו'" ואין לומר דהא נטמאו מקודם, והוי כמו ראה קרי בלילה דלא שייך הואיל והותרה, זה אינו דהא אם היו מזין עליהם בשבת, הלא לא נשאר אצלם רק ערלות, והיו מותרין לעשות פסח. וכיון דמשכחת היתר, שוב אמרינן הואיל והותרה הותרה. ואמר להם דיעשו פסח שני. ודוקא בצבור דאינם עושים פסח שני אמרינן 'הואיל והותרה' וכו':

"למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל" (שם ז)

הנה אמרו (פסחים סו, א) דבני בתירא לא ידעו אם פסח דוחה שבת. ומקשים, דהא במדבר, דיום ראשון של נשיאים היה ראשון למעשה בראשית, ודחה פסח שבת.

והנראה, דבירושלמי סוף פרק ג' דנדרים (הלכה ט) אמרו: מצות שבת מלא (להודיעך שהיא שקולה כנגד כל מצוותיה של תורה), והמילה דוחה אותה. משל לשני מטרונות שהיו באות זו על גב זו, ואין את יודע אי זו גדולה מחברתה, זו שהיא יורדת מפני חברתה את יודע שחברתה גדולה הימנה. אם כן, מילה חמורה ממנה. ונמצא דפסח בצבור שהיא נדחית מפני המילה, דאי כולהו צבור ערלים אמרינן להו זילו קומו מהולו (נפשייכו ועבידי פסחא, פסחים סט, ב) שוה עם שבת, שגם היא נדחית מפני המילה. לכן כשחל ערב פסח בשבת, לא ידעו בני בתירא מי הוא גדול או פסח או שבת, ואיזו מטרונה יורדת מפני חברתה. לכן לא מצי למיפשט ממדבר, ששם היו רובם ערלים [תוספות קדושין לז, ב ד"ה הואיל], ואפילו הכי הוראת שעה היתה שתדחה פסח את המילה ויעשו פסח כשהם ערלים. אם כן אם היא דוחה את המילה שהיא גדולה מן השבת, כל שכן שהיא דוחה את השבת שהיא נדחית מפני המילה. והלויים היו נימולים במדבר כמו שבספרי (בהעלותך פיסקא סז על הפסוק דברים לג, ט) "כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו". אם כן, על הלויים לחודא לא היתה הוראת שעה, ואם כל ישראל היו כמותם, היה הפסח קרב בלא הוראת שעה. ואם שפסח שלהם אינו דוחה מילה, אימור דלא דחי שבת, דכמו שפסח נדחה מפני מילה כן יתכן שפסח נדחה מפני השבת החמורה. אבל זה נגד המושכל שכעת שכל ישראל, פסח שלהם דוחה מילה ולכן דוחה שבת, אטו מפני שהם נימולים יהיה מצות פסח שלהם חלושה וקטנה ותהא נדחית מפני השבת הלא תמוה, וזה שבאו בטענה "למה נגרע לבלתי הקריב (את קרבן ה' במועדו) בתוך בני ישראל", הלא כיון שפסח שלהם שדוחה מילה דוחה שבת, גם פסח שלנו היום שהותר להם על פי הוראת שעה לעשות בערלות, גם לנו בני לוי הנימולים ידחה השבת. ומישאל ואלצפן היו לויים, והם הם שהיו טמאים לנדב ואביהוא או נושאי ארונו של יוסף שהיו לויים, ובאו בטענה אצל משה ואמרו "למה נגרע" וכו'.

זמני היום לשנת תשפ"א						
			ירושלים	בני ברק	מודיעין עילית	בית שמש
יום ה יב ניסן	שקיעת החמה		05:58	05:55	05:57	05:57
יום ו יג ניסן	סוף זמן שריפת חמץ	מג"א	11:28	11:30	11:29	11:29
		גר"א	11:43	11:45	11:44	11:44
שבת קודש יד ניסן	נץ החמה		06:33	06:40	06:37	06:36
	סוף זמן אכילת חמץ	מג"א לחומרא	09:49	09:51	09:50	09:50
		מג"א	10:11	10:12	10:12	10:12
		גר"א	10:41	10:43	10:42	10:42
	סוף זמן ביעור חמץ	מג"א לחומרא	11:01	11:03	11:02	11:02
		מג"א	11:27	11:29	11:29	11:29
		גר"א	11:42	11:44	11:44	11:44
	מנחה גדולה		01:16	01:17	01:16	01:16
	שעה עשירית		03:50	03:52	03:51	03:51
	שקיעת החמה		07:00	06:57	06:59	06:59
	צאת השבת		07:32	07:33	07:32	07:32
ליל הסדר	חצות הלילה		12:44	12:46	12:45	12:45